

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GERARD HOGAN
της 30ής Απριλίου 2020¹

Υπόθεση C-255/19

Secretary of State for the Home Department

κατά

ΟΑ

παρισταμένης της:

Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

[αίτηση του Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber)
(εφετείου διοικητικών διαφορών, τμήμα μεταναστεύσεως και ασύλου,
Ηνωμένο Βασίλειο) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2004/83/ΕΚ – Ελάχιστες απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους – Πρόσφυγας – Άρθρο 2, στοιχείο γ' – Φορείς προστασίας – Άρθρο 7 – Παύση του καθεστώτος πρόσφυγα – Άρθρο 11 – Μεταβολή των συνθηκών – Άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε' – Δυνατότητα προσώπου να τεθεί υπό την προστασία της χώρας της ιθαγένειας – Κριτήρια αξιολόγησης»

I. Εισαγωγή

1. Οι απαρχές του σύγχρονου προσφυγικού δικαίου ανάγονται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του Καθεστώτος των Προσφύγων². Το άρθρο 1, Α, παράγραφος 2, της Συμβάσεως ορίζει ότι ο όρος «πρόσφυ[γας]» εφαρμόζεται επί παντός προσώπου το οποίο:

«[...] συνεπεία [...] δεδικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται, ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον [...] εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην [...]».

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Η Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων υπογράφηκε στην Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954 (Recueil des traités des Nations unies, τόμος 189, σ. 150, αριθ. 2545, 1954). Η Σύμβαση αυτή συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο περί του καθεστώτος των προσφύγων, της 31ης Ιανουαρίου 1967, το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967 (στο εξής: Σύμβαση της Γενεύης).

2. Στο πλαίσιο των συγκεκριμένων ερωτημάτων που υποβάλλονται από το αιτούν δικαστήριο με την υπό κρίση προδικαστική παραπομπή, προκαλεί ίσως εντύπωση το γεγονός ότι «οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση του καθεστώτος του πρόσφυγα που καθορίζονται στο άρθρο 1, Α, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Γενεύης βασίζονται εμφανώς στο πλαίσιο του κράτους και της υπηκοότητας»³. Ο ορισμός αυτός ωστόσο δεν προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι η διεθνής προστασία⁴ συγκαταλέγεται, κατά το διεθνές δίκαιο, στις κρατικές υποχρεώσεις, ενώ το 1951 κρατικοί φορείς –έπίσης κατά το διεθνές δίκαιο– θεωρούνταν μόνο τα εθνικά κράτη.

3. Από ορισμένες απόψεις, ωστόσο, η σύγχρονη θεώρηση του εύρους της κρατικής προστασίας σχετικά με τους πρόσφυγες έχει εξελιχθεί, ιδίως δε όσον αφορά το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τούτο αποτυπώνεται στο άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση⁵.

4. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αναγνώριση προβλέπει ότι προστασία μπορεί να παρέχεται είτε από το κράτος (άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α') είτε από «ομάδες ή οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους» (άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β').

5. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά, μεταξύ άλλων, την ορθή ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση και, ειδικότερα, το ζήτημα εάν η ύπαρξη ιδιωτικών φορέων, όπως ενός δικτύου φυλών και οικογενειών που παρέχουν προστασία, είναι δυνατόν να θεωρηθεί επαρκής για την ικανοποίηση των απαιτήσεων της εν λόγω διατάξεως. Η υπό κρίση προδικαστική παραπομπή, επομένως, παρέχει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να αποφανθεί επί μιας σημαντικής πτυχής της οδηγίας για την αναγνώριση, την οποία είχε την ευκαιρία να εξετάσει στο παρελθόν μόνον άπαξ και μάλιστα παρεμπιπτόντως⁶.

³ O'Sullivan, M., «Acting the Part: Can Non-State Entities Provide Protection Under International Refugee Law?», σε *International Journal of Refugee Law*, τόμος 24, Oxford University Press, 2012, σ. 89.

⁴ Το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους (ΕΕ 2004, L 304, σ. 12, στο εξής: οδηγία για την αναγνώριση), ορίζει ότι ως διεθνής προστασία νοούνται το καθεστώς πρόσφυγα και το καθεστώς επικουρικής προστασίας, όπως ορίζονται στην ίδια την οδηγία. Η Σύμβαση της Γενεύης αφορά μόνον τους πρόσφυγες και το καθεστώς τους.

⁵ Απαιτούνται ορισμένες διευκρινίσεις. Η οδηγία για την αναγνώριση καταργήθηκε, από 21ης Δεκεμβρίου 2013, από την οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (ΕΕ 2011, L 337, σ. 9). Στην αιτιολογική σκέψη 50 της οδηγίας 2011/95 αναφέρεται ότι, «[σ]ύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 και το άρθρο 4α παράγραφος 1 του πρωτοκόλλου (αριθ. 21) για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας όσον αφορά το χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, το οποίο προσαρτάται στη ΣΕΕ και τη ΣΛΕΕ, και με την επιφύλαξη του άρθρου 4 του εν λόγω πρωτοκόλλου, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία δεν συμμετέχουν στη θέσπιση της παρούσας οδηγίας και δεν δεσμεύονται από αυτήν ούτε υπόκεινται στην εφαρμογή της». Ωστόσο, στην αιτιολογική σκέψη 38 της οδηγίας για την αναγνώριση εκτίθεται ότι, «[σ]ύμφωνα με το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας, το οποίο είναι προσαρτημένο στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το Ηνωμένο Βασίλειο γνωστοποίησε, με την από 28 Ιανουαρίου 2002 επιστολή του, την επιθυμία του να συμμετάσχει στη θέσπιση και την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας». Επομένως, η οδηγία για την αναγνώριση εξακολούθησε να εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο, παρά το γεγονός ότι –για την πλειοψηφία των λοιπών κρατών μελών– καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2011/95.

⁶ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105). Επρόκειτο για περίπτωση πάυσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, το οποίο είχε προηγουμένως χορηγήσει στους ανααιρεσίοντες της υπόθεσης εκείνης η Γερμανία, για τον λόγο ότι είχαν υποστεί διώξεις στο Ιράκ κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν. Κατόπιν της επέμβασης των ΗΠΑ και των συμμάχων τους και της συνακόλουθης πτώσης του καθεστώτος αυτού, οι γερμανικές αρχές προέβησαν στην άρση του καθεστώτος πρόσφυγα που είχε χορηγηθεί στους ενδιαφερόμενους. Ενώ λοιπόν η υπόθεση εκείνη αφορούσε προεχόντως την ερμηνεία του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση, με το οποίο ρυθμίζονται τα ζητήματα της πάυσεως, το Δικαστήριο επισήμανε παρεμπιπτόντως (στη σκέψη 75) ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας δεν αποκλείει «το ενδεχόμενο να διασφαλίζεται η προστασία εκ μέρους διεθνών οργανισμών, μεταξύ άλλων, μέσω παρουσίας πολυεθνικής δυνάμεως στο έδαφος της τρίτης χώρας».

6. Η υπό κρίση προδικαστική παραπομπή ανέκυψε στο πλαίσιο δίκης ενώπιον του Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [εφετείου διοικητικών διαφορών (τμήμα μεταναστεύσεως και ασύλου), Ηνωμένο Βασίλειο] μεταξύ του ΟΑ και της Secretary of State for the Home Department (Υπουργού Εσωτερικών, στο εξής: SSHD) με αντικείμενο την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα που είχε χορηγηθεί στον πρώτο.

7. Η ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου δίκη αφορά ουσιαστικά την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα και, ειδικότερα, το περιεχόμενο του όρου «προστασία της χώρας της ιθαγένειας» κατά την έννοια, μεταξύ άλλων, του άρθρου 2, στοιχείο γ', και του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση, τον προσδιορισμό των φορέων προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και το απαιτούμενο κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας.

8. Το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται επίσης στο ενδεχόμενο να ασκεί επιρροή, στο πλαίσιο αυτό, η διαθεσιμότητα οικονομικής στήριξης για το πρόσωπο που ενδέχεται να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του. Θα πρέπει, επομένως, να εξεταστεί το ερώτημα αυτό στο πλαίσιο του ζητήματος της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα.

9. Της εξετάσεως των ερωτημάτων αυτών, ωστόσο, θα πρέπει καταρχάς να προηγηθεί η περιγραφή της ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασίας και, εν συνεχεία, η παράθεση των οικείων νομικών διατάξεων.

II. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

10. Επί των προδικαστικών ερωτημάτων που υπέβαλε το Upper Tribunal (εφετείο), γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Γαλλική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Ουγγρική Κυβέρνηση καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

11. Το Ηνωμένο Βασίλειο αποχώρησε από την Ευρωπαϊκή Ένωση τα μεσάνυχτα (ώρα κεντρικής Ευρώπης) της 31ης Ιανουαρίου 2020. Σύμφωνα με το άρθρο 86, παράγραφος 2, της Συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (στο εξής: συμφωνία αποχώρησης)⁷, το Δικαστήριο εξακολουθεί να είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες υποβάλλονται από δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου που ορίζεται στο άρθρο 126 της εν λόγω συμφωνίας, δηλαδή καταρχήν πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2020.

12. Επιπλέον, κατά το άρθρο 89 της συμφωνίας αποχώρησης, η απόφαση του Δικαστηρίου που θα εκδοθεί σε μελλοντική ημερομηνία θα έχει δεσμευτική ισχύ στο σύνολό της ως προς το Ηνωμένο Βασίλειο και εντός αυτού.

13. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 26 Μαρτίου 2019. Συνεπώς, το Δικαστήριο εξακολουθεί να είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως και το Upper Tribunal (εφετείο) δεσμεύεται από την απόφαση που θα εκδώσει το Δικαστήριο στην παρούσα διαδικασία.

⁷ ΕΕ 2020, L 29, σ. 1.

14. Στις 27 Φεβρουαρίου 2020 διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, παρέστησαν δε σε αυτήν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Γαλλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή.

III. Το νομικό πλαίσιο

A. Το διεθνές δίκαιο

15. Το άρθρο 1, Γ, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Γενεύης ορίζει:

«Η παρούσα Σύμβασις παύει εφαρμοζομένη επί προσώπων εμπίπτοντων εις τας διατάξεις της ως άνω παραγρ. Α εις τας κατωτέρω περιπτώσεις:

[...]

5. εάν δεν δύνανται πλέον να εξακολουθούν αποποιούμενα την υπό της χώρας της υπηκοότητας αυτών παρεχομένην προστασίαν, δεδομένου ότι έχουν παύσει υφιστάμεναι αι προϋποθέσεις συνεπεία των οποίων ανεγνωρίσθησαν.

Σημειωτέον πάντως ότι αι διατάξεις του παρόντος εδαφίου δεν εφαρμόζονται εις την περίπτωσιν πρόσφυγος εμπίπτοντος εις την παράγραφον Α του άρθρου τούτου και δυναμένου να επικαλεσθή επιτακτικούς λόγους αναφερομένους εις προγενεστέρας διώξεις, ίνα αρνηθή να απολαύση της υπό της χώρας της υπηκοότητας αυτού παρεχομένης προστασίας».

B. Το δίκαιο της Ένωσης

16. Το άρθρο 18 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) προβλέπει τα ακόλουθα:

«Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης [...]».

17. Το άρθρο 78 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει τα εξής:

«1. Η Ένωση αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας με στόχο να παρέχεται το κατάλληλο καθεστώς σε οποιοδήποτε υπήκοο τρίτης χώρας χρήζει διεθνούς προστασίας και να εξασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης. Η πολιτική αυτή πρέπει να συνάδει με τη Σύμβαση της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και με το Πρωτόκολλο της 31ης Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων, καθώς και με άλλες συναφείς συμβάσεις.

[...]».

1. Η οδηγία για την αναγνώριση

18. Η αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«Προστασία μπορεί να παρέχεται όχι μόνον από το κράτος, αλλά και από ομάδες ή οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, οι οποίες πληρούν τις προϋποθέσεις της παρούσας οδηγίας και ελέγχουν περιοχή ή ευρύτερο χώρο εντός του εδάφους του κράτους.»

19. Το άρθρο 1 της οδηγίας προβλέπει τα ακόλουθα:

«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους και ο καθορισμός του περιεχομένου της παρεχόμενης προστασίας.»

20. Το άρθρο 2 της οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

γ) “πρόσφυγας”, ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος, συνεπεία βάσιμου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας ή ο ανιθαγενής ο οποίος, ευρισκόμενος εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του για τους ίδιους προαναφερθέντες λόγους, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν και στον οποίο δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 12·

δ) “καθεστώς πρόσφυγα”, η εκ μέρους κράτους μέλους αναγνώριση υπηκόου τρίτης χώρας ή ανιθαγενούς ως πρόσφυγα·

[...]».

21. Το άρθρο 4 της οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αξιολόγηση των γεγονότων και περιστάσεων», προβλέπει στις παραγράφους 3 και 4 τα εξής:

«3. Η αξιολόγηση της αίτησης διεθνούς προστασίας θα πρέπει να γίνεται σε εξατομικευμένη βάση και να περιλαμβάνει τη συνεκτίμηση:

α) όλων των συναφών στοιχείων που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής κατά τον χρόνο λήψης απόφασης σχετικά με την αίτηση, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των κανονισμών στη χώρα καταγωγής και του τρόπου εφαρμογής τους·

[...]

γ) την ατομική κατάσταση και τις προσωπικές περιστάσεις του αιτούντος, συμπεριλαμβανομένων παραγόντων όπως το προσωπικό ιστορικό, το φύλο και η ηλικία, ούτως ώστε να εκτιμηθεί εάν, βάσει των προσωπικών περιστάσεων του αιτούντος, οι πράξεις στις οποίες έχει ήδη ή θα μπορούσε να εκτεθεί ισοδυναμούν με δίωξη ή σοβαρή βλάβη·

[...]

4. Το γεγονός ότι ο αιτών έχει ήδη υποστεί δίωξη ή σοβαρή βλάβη ή άμεσες απειλές τέτοιας δίωξης ή βλάβης αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι είναι βάσιμος ο φόβος του αιτούντος ότι θα υποστεί δίωξη ή ότι διατρέχει πραγματικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης, εκτός εάν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για να πιστευτεί κανείς ότι η εν λόγω δίωξη ή σοβαρή βλάβη δεν θα επαναληφθεί.»

22. Το άρθρο 6 της οδηγίας, το οποίο αναφέρεται στους φορείς δίωξης ή σοβαρής βλάβης, προβλέπει τα εξής:

«Στους φορείς δίωξης ή σοβαρής βλάβης συμπεριλαμβάνονται:

α) το κράτος·

β) ομάδες ή οργανώσεις που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους·

γ) μη κρατικοί φορείς, εάν μπορεί να καταδειχθεί ότι οι φορείς που αναφέρονται υπό στοιχεία α' και β', περιλαμβανομένων των διεθνών οργανισμών, δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμούν να παράσχουν προστασία κατά της δίωξης ή της σοβαρής βλάβης, όπως ορίζεται με το άρθρο 7.»

23. Το άρθρο 7 της οδηγίας, με τίτλο «Φορείς προστασίας», ορίζει τα εξής:

«1. Προστασία μπορεί να παρέχεται από:

α) το κράτος· ή

β) ομάδες ή οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους.

2. Προστασία παρέχεται κατά κανόνα όταν οι φορείς της παραγράφου 1 λαμβάνουν εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη ή την πρόκληση σοβαρής βλάβης, μεταξύ άλλων με τη λειτουργία αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη ή σοβαρή βλάβη, και ο αιτών έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή.

[...]»

24. Κατά το άρθρο 11 της οδηγίας:

«1. Ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής παύει να είναι πρόσφυγας εάν:

[...]

ε) δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται την προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένειας[ς], διότι έχουν παύσει να υφίστανται οι συνθήκες που οδήγησαν στην αναγνώρισή του ως πρόσφυγα·

[...]

2. Για την εφαρμογή [του στοιχείου ε' της παραγράφου 1], τα κράτη μέλη εξετάζουν κατά πόσον η μεταβολή των συνθηκών είναι τόσο ουσιαστικής και μη προσωρινής φύσεως, ώστε ο φόβος του πρόσφυγα ότι θα υποστεί διώξεις να μην μπορεί πλέον να θεωρείται βάσιμος.»

Γ. Το εθνικό δίκαιο

25. Η οδηγία για την αναγνώριση μεταφέρθηκε στο δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου με τους Immigration Rules (κανόνες για τη μετανάστευση)⁸ και με τη Refugee or Person in Need of International Protection (Qualification) Regulations 2006 (κανονιστική πράξη του 2006 για την αναγνώριση προσφύγων ή προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας)⁹.

26. Οι ως άνω κανόνες για τη μετανάστευση προβλέπουν τα ακόλουθα:

«Ανάκληση ή άρνηση ανανέωσης του καθεστώτος πρόσφυγα

338A. Το καθεστώς πρόσφυγα που έχει χορηγηθεί σύμφωνα με το άρθρο 334 ανακαλείται ή δεν ανανεώνεται στις περιπτώσεις των άρθρων 339A έως 339AB. Το καθεστώς πρόσφυγα που έχει χορηγηθεί σύμφωνα με το άρθρο 334 μπορεί να ανακληθεί ή να μην ανανεωθεί στην περίπτωση του άρθρου 339AC.

Η Σύμβαση περί του Καθεστώτος των Προσφύγων παύει να εφαρμόζεται (παύση)

339A. Το παρόν άρθρο εφαρμόζεται όταν, κατά την κρίση του Secretary of State (Υπουργού), συντρέχουν μία ή περισσότερες από τις κατωτέρω περιπτώσεις:

[...]

(v) [το πρόσωπο] δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται την προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένειας, διότι έχουν παύσει να υφίστανται οι συνθήκες που οδήγησαν στην αναγνώρισή του ως πρόσφυγα·

[...]

Για την εφαρμογή των στοιχείων (v) και (vi), ο Secretary of State (Υπουργός) εξετάζει αν η μεταβολή των συνθηκών είναι τόσο ουσιαστικής και μη προσωρινής φύσεως, ώστε ο φόβος του πρόσφυγα ότι θα υποστεί διώξεις να μην μπορεί πλέον να θεωρείται βάσιμος.»

27. Το άρθρο 4 της κανονιστικής πράξης του 2006 για την αναγνώριση προσφύγων ή προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας ορίζει τους «φορείς προστασίας» ως εξής:

«(1) Για να κριθεί εάν ένα πρόσωπο είναι πρόσφυγας ή δικαιούχος ανθρωπιστικής προστασίας, προστασία από δίωξη ή από σοβαρή βλάβη μπορεί να παρέχεται από:

(α) το κράτος· ή

(β) ομάδες ή οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους.

⁸ Διαθέσιμοι στη διαδικτυακή διεύθυνση <https://www.gov.uk/guidance/immigration-rules/immigration-rules-part-11-asylum>.

⁹ S.I. 2006/2525 (κανονιστική πράξη 2006/2525).

(2) Προστασία θεωρείται ότι παρέχεται κατά κανόνα όταν οι φορείς της παραγράφου 1, στοιχεία α και β, λαμβάνουν εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη ή την πρόκληση σοβαρής βλάβης, με τη λειτουργία αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη ή σοβαρή βλάβη, και το πρόσωπο που μνημονεύεται στην παράγραφο 1 έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή.

(3) Για να κρίνει εάν ένα πρόσωπο είναι πρόσφυγας ή δικαιούχος ανθρωπιστικής προστασίας, ο Secretary of State (Υπουργός) μπορεί να αξιολογεί εάν διεθνής οργανισμός ελέγχει το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους και παρέχει προστασία κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 2.»

IV. Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

28. Ο ΟΑ είναι Σομαλός υπήκοος ο οποίος εισήλθε στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2003 με θεώρηση πολλαπλής εισόδου ως σύζυγος της τότε συζύγου του, στην οποία είχε χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα τον Οκτώβριο του 2001. Στον ΟΑ χορηγήθηκε εν συνεχεία καθεστώς πρόσφυγα ως εξαρτημένου μέλους της τότε συζύγου του. Το αιτούν δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο ΟΑ ήταν μέλος συγκεκριμένης μειονοτικής φυλής και ότι αρχικώς κατοικούσε στην πρωτεύουσα Μογκαντίσου. Διαπίστωσε περαιτέρω ότι, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τόσο ο ίδιος όσο και η τότε σύζυγός του είχαν υποστεί δίωξη από συγκεκριμένη παραστρατιωτική ομάδα, καθώς και ότι, σε διάφορες περιστάσεις κατά τη δεκαετία του 1990, είχαν αμφότεροι υποστεί σωματικές επιθέσεις και τραυματισμούς. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει εν συνεχεία ότι, αν ο ΟΑ επιστρέψει στο Μογκαντίσου, θα έχει ευκαιρίες να εργαστεί, μολονότι η εργασία του θα περιορίζεται σε επαγγέλματα στα οποία θα μπορούν να γίνουν κατάλληλες προσαρμογές προκειμένου να αντιμετωπιστεί η μειωμένη κινητικότητά του. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι ο ΟΑ έχει κύκλο στενών συγγενών στο Μογκαντίσου, στους οποίους θα μπορούσε να στραφεί για κάποιας μορφής οικονομική στήριξη. Εκτίθεται επίσης ότι παρόμοια στήριξη θα μπορούσε να αναζητήσει και από την αδελφή του (η τελευταία γνωστή διαμονή της οποίας ήταν, κατά τα φαινόμενα, στο Ντουμπάι των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων), καθώς και από άλλα μέλη της φυλής του στο Ηνωμένο Βασίλειο¹⁰.

29. Στις 8 Ιουλίου 2014, η SSHD γνωστοποίησε στον ΟΑ την πρόθεσή της να ανακαλέσει το καθεστώς πρόσφυγα που του είχε χορηγηθεί, εξαιτίας μεταβολής των συνθηκών στη χώρα καταγωγής του.

30. Στις 27 Απριλίου 2016 η SSHD εξέδωσε εις βάρος του ΟΑ διαταγή απέλασης. Επιπλέον, στις 27 Σεπτεμβρίου 2016, η SSHD ανακάλεσε το καθεστώς πρόσφυγα του ΟΑ σύμφωνα με το άρθρο 1, Γ, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Γενεύης και τον απέκλεισε από την παροχή ανθρωπιστικής προστασίας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 339D των κανόνων για τη μετανάστευση. Στο έγγραφο που απέστειλε στον ΟΑ στις 27 Σεπτεμβρίου 2016, η SSHD ανέφερε ότι του προσφερόταν υποστήριξη στο Μογκαντίσου από τη φυλή του και ότι, σύμφωνα με την οικεία νομολογία περί παροχής κατευθυντήριων γραμμών για τη χώρα, η ασφάλειά του δεν εξηρτάτο από την ύπαρξη υποστήριξης εκ μέρους της πλειοψηφούσας φυλής. Περαιτέρω, η SSHD έκρινε ότι η επιστροφή του ΟΑ στη Σομαλία δεν θα συνιστούσε παράβαση των

¹⁰ Βλ. σημείο 29 της αιτήσεως προς το Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, της 22ας Μαρτίου 2019, στο οποίο το αιτούν δικαστήριο παραθέτει την εκ μέρους του αξιολόγηση των επίδικων πραγματικών περιστατικών.

υποχρεώσεων που επιβάλλει στο Ηνωμένο Βασίλειο το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

31. Ο ΟΑ προσέφυγε κατά των αποφάσεων αυτών. Στις 20 Ιουλίου 2017 η προσφυγή του ΟΑ απορρίφθηκε από το First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [πρωτοδικείο διοικητικών διαφορών (τμήμα μεταναστεύσεως και ασύλου), Ηνωμένο Βασίλειο]. Το Upper Tribunal (εφετείο) εξαφάνισε την απορριπτική αυτή απόφαση λόγω ουσιώδους πλάνης περί το δίκαιο, παρέπεμψε δε την υπόθεση στο ίδιο First-tier Tribunal (πρωτοδικείο), συγκροτούμενο από άλλο δικαστή. Με απόφαση της 30ης Ιανουαρίου 2018, το First-tier Tribunal (πρωτοδικείο) αποφάνθηκε ότι ενδεχόμενη απομάκρυνση του ΟΑ προς τη Σομαλία θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Απέρριψε ωστόσο τους σχετικούς με την παροχή ασύλου λόγους προσφυγής του ΟΑ.

32. Κατόπιν χορηγήσεως αδείας στην SSHD για την άσκηση εφέσεως, στις 13 Νοεμβρίου 2018, το Upper Tribunal (εφετείο) εξαφάνισε την απόφαση του First-tier Tribunal (πρωτοδικείου).

33. Η υπόθεση πλέον συζητείται εκ νέου στο σύνολό της ενώπιον του Upper Tribunal (εφετείου).

34. Η SSHD υποστηρίζει ότι, κατ' εφαρμογήν των κανόνων για τη μετανάστευση και του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση, καθώς και των σχετικών με τη συγκεκριμένη χώρα κατευθυντήριων γραμμών που έχει διαμορφώσει η νομολογία του Upper Tribunal (εφετείου) με τις αποφάσεις στην υπόθεση MOJ κ.λπ. (επιστροφή στο Μογκαντίσου) – κατευθυντήριες γραμμές για τη Σομαλία [2014] UKUT 00442 (IAC) (στο εξής: απόφαση MOJ), νομίμως έκρινε ότι στη χώρα της ιθαγένειας του ΟΑ έχει επέλθει μόνιμη μεταβολή των συνθηκών, καθώς και ότι στον τόπο καταγωγής του –ήτοι το Μογκαντίσου– δεν υφίστανται πλέον διώξεις των μειονοτικών φυλών από τις πλειοψηφούσες φυλές, η δε υφιστάμενη κρατική προστασία είναι αποτελεσματική.

35. Ο ΟΑ υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι πρόκειται για περίπτωση παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, κρίσιμο στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η άποψη της SSHD ήταν αντίθετη με την εκτίμηση στην οποία προέβη η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (στο εξής: Ύπατη Αρμοστεία) τον Ιούνιο του 2014 και στην οποία γινόταν –όσον αφορά το ζήτημα της ύπαρξης κρατικής προστασίας– η επισήμανση ότι, από την άποψη της ασφάλειας, η κατάσταση στο Μογκαντίσου γεννούσε έντονη ανησυχία, καθώς και ότι οι μειονοτικές φυλές παραμένουν σε ιδιαίτερος μειονεκτική θέση στο Μογκαντίσου, τη νότια και την κεντρική Σομαλία. Ο ΟΑ ισχυρίζεται, αφενός, ότι αντιμετωπίζει βάσιμο φόβο διώξεως στο Μογκαντίσου και, αφετέρου, ότι οι κρατικές αρχές στο Μογκαντίσου αδυνατούν να τον προστατεύσουν από σοβαρές βλάβες. Υποστηρίζει εξάλλου ότι η εκτίμηση του Upper Tribunal (εφετείου) στην απόφαση MOJ βασίστηκε σε εσφαλμένη αντίληψη της κρατικής προστασίας. Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας για την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα¹¹, η κρατική προστασία θα πρέπει να παρέχεται μέσω των δομών του κράτους και με πράξεις του κράτους. Ωστόσο, η εκτίμηση του δικαστηρίου στην απόφαση MOJ περί της εν γένει ύπαρξης κρατικής προστασίας στο Μογκαντίσου βασίστηκε εν μέρει στη διαθεσιμότητα στήριξης και προστασίας εκ μέρους μελών της οικογένειας και/ή της ίδιας φυλής. Ωστόσο, τα μέλη της οικογένειας ή της φυλής είναι ιδιωτικοί φορείς και όχι κρατικοί. Κατά την εκτίμηση του ζητήματος εάν οι κρατούσες στο Μογκαντίσου συνθήκες, οι οποίες είχαν καταστήσει τον

¹¹ Βλ. τις κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τη Διεθνή Προστασία: Παύση του Καθεστώτος Πρόσφυγα κατά το άρθρο 1, Γ, παράγραφοι 5 και 6, της Συμβάσεως του 1951 περί του Καθεστώτος των Προσφύγων (ρήτρες «Παύσεως των Συνθηκών»), HCR/GIP/03/03, 10 Φεβρουαρίου 2003, παράγραφος 15, σ. 5.

προσφεύγοντα πρόσφυγα (το έτος 2003), έχουν μεταβληθεί ουσιωδώς και μόνιμα, κατά τρόπον ώστε ο προσφεύγων να μην μπορεί πλέον «να εξακολουθεί [να αρνείται] την προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένειας», η συνεκτίμηση τυχόν προστατευτικών λειτουργιών που επιτελούν μη κρατικοί φορείς είναι νομικώς απαράδεκτη.

36. Το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης απαιτείται η ερμηνεία των εθνικών κανόνων που εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης για την αναγνώριση των προσφύγων, ήτοι την οδηγία για την αναγνώριση.

37. Με απόφαση της 22ας Μαρτίου 2019, το Upper Tribunal [εφετείο διοικητικών διαφορών (Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο)] υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Πρέπει η “προστασία της χώρας της ιθαγένειας” κατά την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε΄, και του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την αναγνώριση να νοείται ως κρατική προστασία;
- 2) Κατά την κρίση ως προς το αν υπάρχει βάσιμος φόβος δίωξης κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την αναγνώριση και ως προς το αν υπάρχει διαθέσιμη προστασία εναντίον μιας τέτοιας δίωξης, σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση, πρέπει να εφαρμόζεται σε αμφότερα τα ζητήματα ο “έλεγχος της προστασίας” ή η “έρευνα της προστασίας” και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, διέπεται σε κάθε περίπτωση ο έλεγχος αυτός ή η έρευνα αυτή από τα ίδια κριτήρια;
- 3) Εάν αφεθεί κατά μέρος η δυνατότητα παροχής προστασίας εκ μέρους μη κρατικών φορέων σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, [της οδηγίας για την αναγνώριση] και εάν θεωρηθεί ότι η απάντηση στο πρώτο ερώτημα ανωτέρω είναι καταφατική, πρέπει η αποτελεσματικότητα ή η διαθεσιμότητα της προστασίας να εκτιμάται μόνο σε σχέση με τις προστατευτικές πράξεις/λειτουργίες των κρατικών φορέων ή μπορούν να λαμβάνονται υπόψη οι προστατευτικές πράξεις/λειτουργίες που εκτελούν ιδιωτικοί φορείς (κοινωνία των πολιτών) όπως οι οικογένειες και/ή οι φυλές;
- 4) Είναι (όπως υπονοείται στο δεύτερο και το τρίτο ερώτημα) τα κριτήρια που διέπουν την “έρευνα της προστασίας” η οποία πρέπει να διενεργείται όταν τίθεται ζήτημα παύσης του καθεστώτος πρόσφυγα, στο πλαίσιο του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε΄, [της οδηγίας για την αναγνώριση], τα ίδια με αυτά που πρέπει να εφαρμόζονται στο πλαίσιο του άρθρου 7;»¹²

¹² Κατά την άποψη της Γαλλικής Κυβέρνησης, στο πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου έχει εμφολωρήσει τυπογραφικό σφάλμα, δεδομένου ότι θα έπρεπε να γίνεται επίκληση όχι του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την αναγνώριση, όπου δίνεται ο ορισμός του «προσώπου που δικαιούται επικουρική προστασία», αλλά του άρθρου 2, στοιχείο γ΄, της ίδιας οδηγίας, όπου δίνεται ο ορισμός του «πρόσφυγα». Συμμερίζομαι την άποψη αυτή. Το άρθρο 11 της οδηγίας για την αναγνώριση, που αποτελεί το αντικείμενο του πρώτου ερωτήματος, καθώς και η ύπαρξη «βάσιμου φόβου δίωξης», για την οποία γίνεται λόγος στο δεύτερο ερώτημα, αφορούν αποκλειστικά τους πρόσφυγες. Επιπλέον, στον ΟΑ χορηγήθηκε το 2003 στο Ηνωμένο Βασίλειο καθεστώς πρόσφυγα και όχι επικουρικής προστασίας. Κατά συνέπεια, η διαφορά της κύριας δίκης αφορά την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα κατά το άρθρο 11 της οδηγίας για την αναγνώριση, και όχι την παύση της επικουρικής προστασίας κατά το άρθρο 16 της ίδιας οδηγίας. Επομένως, φρονώ ότι το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν στην πραγματικότητα το άρθρο 2, στοιχείο γ΄, της εν λόγω οδηγίας. Ως εκ τούτου, στις παρούσες προτάσεις μου θα περιοριστώ στην ερμηνεία των κανόνων της Ένωσης που έχουν εφαρμογή στην περίπτωση των προσφύγων, και όχι εκείνων που αφορούν την επικουρική προστασία.

V. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

38. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου υπόθεση αφορά την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα του ΟΑ, τον αποκλεισμό του από την ανθρωπιστική προστασία κατ' εφαρμογήν του άρθρου 339D των κανόνων για τη μετανάστευση, καθώς και το ζήτημα εάν η επιστροφή του στη Σομαλία θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ¹³ και, επομένως, εμμέσως των άρθρων 4 και 19, παράγραφος 2, του Χάρτη¹⁴.

39. Ωστόσο, τα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν *μόνον* το ζήτημα της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα και *όχι* το διακριτό ζήτημα εάν ο ΟΑ ενδέχεται να εκτεθεί σε ακραία φτώχεια σε περίπτωση επιστροφής του στη Σομαλία, κάτι που θα μπορούσε να συνιστά παραβίαση των εγγυήσεων του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και, κατ' επέκταση, των άρθρων 4 και 19, παράγραφος 2, του Χάρτη.

40. Οφείλω λοιπόν να επισημάνω ότι στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εκτίθενται ορισμένες διαπιστώσεις περί τα πραγματικά περιστατικά οι οποίες δεν φαίνεται να παρουσιάζουν άμεση συνάφεια με το ζήτημα της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα και με τα συγκεκριμένα ερωτήματα που υποβάλλονται. Οι εν λόγω διαπιστώσεις περί τα πραγματικά περιστατικά φαίνεται ότι σχετίζονται με τα λοιπά ζητήματα που έχουν τεθεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου¹⁵. Κατά συνέπεια, θα επιδιώξω να διαχωρίσω τα πραγματικά περιστατικά που είναι κρίσιμα για τα υποβληθέντα στο παρόν Δικαστήριο ερωτήματα από εκείνα που δεν είναι.

41. Πριν από την εξέταση των συγκεκριμένων ερωτημάτων επί του ζητήματος της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, επιβάλλονται ορισμένες ακόμη προκαταρκτικές παρατηρήσεις. Καταρχάς, όπως επισήμαναν τόσο ο γενικός εισαγγελέας J. Mazák¹⁶ όσο και το Δικαστήριο με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, στην υπόθεση Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08,

¹³ Κατά το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη, εφόσον τα δικαιώματα που κατοχυρώνει το άρθρο 4 του Χάρτη αντιστοιχούν σε αυτά που κατοχυρώνει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, η έννοια και η εμβέλεια των εν λόγω δικαιωμάτων είναι οι ίδιες με αυτές που τους προσδίδει το εν λόγω άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Βλ. απόφαση της 24ης Απριλίου 2018, ΜΡ (Επικουρική προστασία θύματος προγενέστερων βασιανιστηρίων) (C-353/16, EU:C:2018:276, σκέψη 37).

¹⁴ Το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη προβλέπει ότι κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να υποβληθεί σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

¹⁵ Το αιτούν δικαστήριο δεν αναφέρεται στο ενδεχόμενο να τύχει ο ΟΑ επικουρικής προστασίας σε περίπτωση παύσεως του καθεστώτος του πρόσφυγα. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει επισημάνει στην απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105, σκέψη 80), ότι, «[σ]το σύστημα που θεσπίζει η οδηγία, η ενδεχόμενη παύση υπαγωγής στο καθεστώς πρόσφυγα δεν θίγει το δικαίωμα του ενδιαφερομένου προσώπου να ζητήσει να του χορηγηθεί καθεστώς επικουρικής προστασίας, εφόσον συντρέχουν όλα τα αναφερόμενα στο άρθρο 4 της οδηγίας απαραίτητα στοιχεία, ώστε να αποδειχθεί ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 15 της οδηγίας, οι οποίες δικαιολογούν μία τέτοια προστασία». Κατά το άρθρο 2, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση, στις περιπτώσεις που ο αιτών δεν πληροί μεν τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, ωστόσο υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι να πιστευτεί ότι, εάν επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του, θα αντιμετωπίσει «πραγματικό κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη», και που «δεν είναι σε θέση ή, λόγω του κινδύνου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας», τότε δικαιούται επικουρική προστασία. Ως «σοβαρή βλάβη» ορίζεται –στο άρθρο 15 της ίδιας οδηγίας– (α) η θανατική ποινή ή η εκτέλεση· (β) τα βασανιστήρια ή η απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του· ή (γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης. Όπως προκύπτει από τη διατύπωσή της, η έννοια της επικουρικής προστασίας καλύπτει τις περιπτώσεις αιτούντων οι οποίοι, μολονότι δεν αντιμετωπίζουν δίωξη και, επομένως, δεν δικαιούνται το καθεστώς πρόσφυγα, εντούτοις αντιμετωπίζουν ουσιαστικό κίνδυνο να υποστούν σοβαρή βλάβη εάν επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους και οι οποίοι δεν είναι σε θέση να θέσουν εαυτούς υπό την προστασία της εν λόγω χώρας. Βλ., παραδείγματος χάριν, απόφαση της 8ης Μαΐου 2014, Ν. (C-604/12, EU:C:2014:302, σκέψεις 29 και 30). Κατά το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αναγνώριση, ο υπήκοος τρίτης χώρας «πauεί να δικαιούται επικουρικής προστασίας όταν οι περιστάσεις οι οποίες οδήγησαν στην αναγνώριση του καθεστώτος επικουρικής προστασίας έχουν εκλείψει ή έχουν μεταβληθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην απαιτείται πλέον προστασία». Σύμφωνα δε με το άρθρο 17 της οδηγίας για την αναγνώριση, ο αιτών μπορεί να αποκλειστεί από την επικουρική προστασία όταν υπάρχουν «σοβαροί λόγοι» για να θεωρείται, μεταξύ άλλων, ότι έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα ή ότι «συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία ή για την ασφάλεια του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκ[εται]».

¹⁶ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Mazák στην υπόθεση Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2009:551, σημείο 43).

C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105, σκέψη 52), από τις αιτιολογικές σκέψεις 3, 16 και 17 της οδηγίας 2004/83 προκύπτει με σαφήνεια ότι η Σύμβαση της Γενεύης εξακολουθεί να αποτελεί «τον ακρογωνιαίο λίθο του διεθνούς νομικού καθεστώτος για την προστασία των προσφύγων». Περαιτέρω, η οδηγία για την αναγνώριση θεσπίστηκε ούτως ώστε «οι αρμόδιοι εθνικοί φορείς των κρατών μελών να καθοδηγούνται» κατά την εφαρμογή της Συμβάσεως της Γενεύης «βασίζόμενοι σε κοινές έννοιες και κοινά κριτήρια»¹⁷.

42. Κατά δεύτερον, σε όσες περιπτώσεις το γράμμα της οδηγίας για την αναγνώριση αποκλίνει από εκείνο της Συμβάσεως της Γενεύης, οι οικείες διατάξεις της οδηγίας θα πρέπει παρά ταύτα να ερμηνεύονται όσο το δυνατόν εγγύτερα προς τους σκοπούς της Συμβάσεως αυτής. Εξάλλου, το άρθρο 78, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ορίζει ότι η κοινή πολιτική της Ένωσης στους τομείς του ασύλου και της επικουρικής προστασίας πρέπει να συνάδει με τη Σύμβαση της Γενεύης, ενώ το άρθρο 18 του Χάρτη ορίζει ότι το δικαίωμα ασύλου «διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης». Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι σκοπός του νομοθέτη της Ένωσης είναι τα νομοθετικά εργαλεία, όπως η οδηγία για την αναγνώριση, να συμμορφώνονται όσο το δυνατόν περισσότερο τόσο με το γράμμα όσο και με το πνεύμα της Συμβάσεως της Γενεύης.

43. Τρίτον, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας για την αναγνώριση, κατά την ερμηνεία της οδηγίας αυτής δεν πρέπει να τίγονται οι θεμελιώδεις αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη¹⁸, συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων του άρθρου 1 του Χάρτη οι οποίες επιβάλλουν τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας¹⁹.

VI. Ανάλυση των προδικαστικών ερωτημάτων

A. Επί του πρώτου ερωτήματος: η σημασία της έννοιας της «προστασίας» της «χώρας της ιθαγένειας» κατά το άρθρο 2, στοιχείο γ', και το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση

44. Το πρώτο ερώτημα αφορά τη σημασία της έννοιας της «προστασίας» της «χώρας της ιθαγένειας» κατά το άρθρο 2, στοιχείο γ', και το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση²⁰. Ουσιαστικά, το ερώτημα που τίθεται είναι εάν διά των όρων αυτών θα πρέπει να εννοείται η κρατική προστασία²¹.

¹⁷ Βλ. σκέψη 52 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105).

¹⁸ Βλ. απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105, σκέψη 54).

¹⁹ Κατά το άρθρο 1 του Χάρτη, «η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη».

²⁰ Ενώ η ακριβής διατύπωση που χρησιμοποιείται στο άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση είναι «προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένεια[ς]», από τον ορισμό της έννοιας του πρόσφυγα που περιλαμβάνεται στο άρθρο 2, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας προκύπτει σαφώς ότι η τελευταία αυτή διάταξη αφορά πρόσωπο το οποίο, υπό τις συγκεκριμένες περιγραφόμενες περιστάσεις, δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν «υπό την προστασία της [...] χώρας [της ιθαγένειάς του]».

²¹ Θα πρέπει επ' αυτού να σημειωθεί ότι, μολονότι το άρθρο 2, στοιχείο ια', της οδηγίας για την αναγνώριση περιλαμβάνει τον ορισμό της «χώρας καταγωγής», στην οδηγία –και ειδικότερα στους ορισμούς που περιλαμβάνονται στο άρθρο 2– δεν δίνεται ορισμός των όρων «κράτος» ή «κρατική προστασία». Εντούτοις, το άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση περιέχει σαφή περιγραφή του ενιαίου επιπέδου προστασίας που απαιτείται από το κράτος και τους λοιπούς φορείς προστασίας. Στις παρούσες προτάσεις θα αναπτύξω περαιτέρω το ζήτημα αυτό.

45. Από την πλευρά μου, θεωρώ ότι τόσο από το γράμμα των διατάξεων αυτών όσο και από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται προκύπτει με σαφήνεια ότι –υπό την επιφύλαξη μίας σημαντικής εξαιρέσεως– με τη φράση «προστασία της χώρας της ιθαγένειας» εννοείται η κρατική προστασία²² που παρέχεται εκ μέρους της χώρας της ιθαγένειας του αιτούντος, εν προκειμένω της Σομαλίας.

46. Εν πάση περιπτώσει, από την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105) συνάγεται σαφώς ότι αυτός είναι ο τρόπος κατά τον οποίο θα πρέπει να ερμηνευθούν οι ως άνω διατάξεις. Ειδικότερα, το Δικαστήριο επισήμανε, παραδείγματος χάριν, στις σκέψεις 57 έως 59 της ως άνω αποφάσεως ότι πρόσφυγας είναι ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος, «εξαιτίας περιστάσεων που επικρατούν στη χώρα καταγωγής του, [αντιμετωπίζει] φόβο εις βάρος του διώξεως για τουλάχιστον έναν εκ των πέντε λόγων που απαριθμούνται στην οδηγία και στη Σύμβαση της Γενεύης. Οι περιστάσεις αυτές καταδεικνύουν ουσιαστικά ότι η τρίτη χώρα δεν προστατεύει τον υπήκοό της έναντι πράξεων διώξεως. Αποτελούν δε την αιτία της αδυναμίας του ενδιαφερόμενου, ή της δικαιολογημένης του αρνήσεως να θέσει εαυτόν υπό την “προστασία” της χώρας καταγωγής του, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ’, της οδηγίας, ήτοι κατά την έννοια της δυνατότητας της χώρας αυτής να εμποδίσει ή να κολάσει τις πράξεις διώξεως»²³.

47. Θα προσθέσω, ωστόσο, για λόγους πληρότητας, ότι από τις διατάξεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β’, και παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση συνάγεται κατ’ ανάγκην ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, φορείς άλλοι πλην του κράτους, όπως ομάδες ή οργανώσεις, μπορούν να παρέχουν προστασία που θεωρείται ισοδύναμη με την κρατική, στη θέση του κράτους, υπό συγκεκριμένες αυστηρές προϋποθέσεις. Επί του σημείου αυτού προτίθεμαι να επεκταθώ κατά την εξέταση του τρίτου ερωτήματος.

B. Επί του δευτέρου ερωτήματος: έλεγχος της προστασίας – η αλληλεπίδραση μεταξύ του άρθρου 2, στοιχείο γ’, της οδηγίας για την αναγνώριση (ορισμός της έννοιας του πρόσφυγα – βάσιμος φόβος διώξεως) και του άρθρου 7 της ίδιας οδηγίας (διαθεσιμότητα της προστασίας)

48. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά την ερμηνεία του άρθρου 2, στοιχείο γ’, και του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση, εξεταζόμενων στο πλαίσιο της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, σύμφωνα με το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε’, της ίδιας οδηγίας. Το ερώτημα αυτό θα πρέπει να απαντηθεί λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο ΟΑ, ο οποίος αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα που του έχει χορηγηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, επικαλείται φόβο διώξεως από μη κρατικούς φορείς²⁴ και έλλειψη αποτελεσματικής κρατικής προστασίας στη χώρα της ιθαγένειάς του.

49. Αυτό που ουσιαστικά ερωτά το αιτούν δικαστήριο είναι εάν η διαθεσιμότητα της προστασίας έναντι της διώξεως, κατά την έννοια του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση, αξιολογείται μόνο κατά την εξέταση του ζητήματος αν υπάρχει βάσιμος φόβος διώξεως –κατ’ εφαρμογήν του άρθρου 2, στοιχείο γ’, της ως άνω οδηγίας– ή εάν αυτή η «έρευνα της προστασίας» διεξάγεται

²² Τούτο προκύπτει σαφώς από το άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση. Μολονότι μπορεί να γίνουν κατ’ εξαίρεση δεκτοί και άλλοι φορείς προστασίας στη θέση του κράτους, θα πρέπει οι φορείς αυτοί να διασφαλίζουν το ίδιο επίπεδο προστασίας με το κράτος. Τούτο προκύπτει από το ενιαίο περιεχόμενο της προστασίας που περιγράφεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση. Η μόνη σχετική «παραχώρηση» που γίνεται όσον αφορά τους μη κρατικούς φορείς οι οποίοι αναφέρονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β’, της οδηγίας για την αναγνώριση είναι η γεωγραφική εμβέλεια της προστασίας. Αυτή μπορεί να περιορίζεται σε «ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους».

²³ Η υπογράμμιση δική μου.

²⁴ Από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο δεν προκύπτει η προβολή ισχυρισμού ότι ο ΟΑ υπέστη ή κινδυνεύει να υποστεί δίωξη από το κράτος της Σομαλίας.

επίσης κατά την εξέταση του ζητήματος αν υπάρχει διαθέσιμη προστασία έναντι τέτοιας διώξεως. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά επίσης εάν τα κριτήρια σχετικά με την ύπαρξη της εν λόγω προστασίας είναι τα ίδια σε αμφότερες τις περιπτώσεις.

50. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το συγκεκριμένο ερώτημα ανέκυψε εξαιτίας του γεγονότος ότι τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν εκδώσει αποκλίνουσες αποφάσεις όσον αφορά την έννοια της «προστασίας», που απαντά στο άρθρο 1, Α, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Γενεύης και, επομένως, εμμέσως και στο άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση²⁵.

51. Κατά μία προσέγγιση, η οποία βρίσκει έρεισμα στην απόφαση του Court of Appeal of England and Wales (εφετείου Αγγλίας και Ουαλίας, Ηνωμένο Βασίλειο) στην υπόθεση AG κ.λπ. κατά Secretary of State for the Home Department [2006] EWCA Civ 1342, η έρευνα της «προστασίας» διεξάγεται μόνον κατά το «στάδιο της εκτίμησης περί του αν υφίσταται πραγματικός κίνδυνος πρόκλησης σοβαρής βλάβης».

52. Κατ' άλλη δε προσέγγιση, η οποία περιγράφεται από τον δικαστή Lord Hope of Craighead στην υπόθεση Horvath κατά Secretary of State for the Home Department [2000] UKHL 37, [2001] 1 Appeal Cases 489, η έρευνα της προστασίας διεξάγεται σε δύο διαφορετικά σημεία. Κατά την γνώμη του ως άνω δικαστή στην απόφαση Horvath, «οσάκις προβάλλεται ισχυρισμός περί διώξεως από μη κρατικούς φορείς, η επάρκεια της κρατικής προστασίας κρίνεται με βάση το αν πληρούνται αμφότερα τα κριτήρια του “φόβου” και της “προστασίας”. Άπαξ το δικαστήριο πειστεί ότι ο αιτών αντιμετωπίζει πραγματικό και βάσιμο φόβο να γίνει θύμα σοβαρής βίας ή κακομεταχείρισης για κάποιον από τους λόγους που προβλέπονται στη Σύμβαση, το κατάλληλο σημείο αφετηρίας είναι να εξετάζεται κατά πόσον ο φόβος του αυτός αφορά “δίωξη” κατά την

²⁵ Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φρονεί ότι στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση. Κατά την άποψή της, η ανάγκη να ληφθεί υπόψη το εύρος της διαθέσιμης προστασίας ανακύπτει κατά τρόπο όμοιο σε τρία στάδια. Καταρχάς, όταν πρέπει να εκτιμηθεί αν υφίσταται βάσιμος φόβος διώξεως και, εν συνεχεία, εφόσον στο στάδιο αυτό παρέχεται προστασία από μη κρατικούς φορείς, τούτο θα πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος των εν γένει περιστάσεων της υποθέσεως του αιτούντος. Τυχόν διαθεσιμότητα αυτής της μορφής προστασίας συνεπάγεται ότι ο αιτών δεν θα είναι σε θέση να αποδείξει βάσιμο φόβο διώξεως. Δεύτερον, όταν πρόκειται για φόβο διώξεως από μη κρατικούς φορείς, θα πρέπει να εξετάζεται εάν άλλοι φορείς, κρατικοί ή μη κρατικοί, μπορούν να παράσχουν αποτελεσματική προστασία. Τρίτον, πρέπει να εξετάζεται αν ο αιτών δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό «την προστασία της χώρας της ιθαγένειας». Κατά την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το δεύτερο και το τρίτο εκ των ως άνω σταδίων αποτελούν πτυχές της ίδιας διαδικασίας αξιολόγησης. Πράγματι, η όλη διαδικασία αξιολόγησης των τριών ως άνω σταδίων πρέπει να διεξάγεται συνολικά. Κρίσιμο σημείο όσον αφορά την εκτίμηση της προστασίας που παρέχουν μη κρατικοί φορείς είναι να ακολουθείται η ίδια προσέγγιση σε κάθε στάδιο. Η Γαλλική Κυβέρνηση εκθέτει ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο στη σκέψη 70 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105), οι αρμόδιες αρχές, προκειμένου να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ο φόβος του πρόσφυγα ότι θα υποστεί δίωξη δεν είναι πλέον βάσιμος, πρέπει, υπό το πρίσμα του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση, να επαληθεύσουν, λαμβανομένης υπόψη της ατομικής καταστάσεως του πρόσφυγα, ότι ο φορέας ή οι φορείς προστασίας του εν λόγω τρίτου κράτους έλαβαν εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη, ότι επομένως διαθέτουν, μεταξύ άλλων, αποτελεσματικό νομικό σύστημα για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη και ότι ο ενδιαφερόμενος πρόσφυγας θα έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή, σε περίπτωση παύσεως της υπαγωγής του στο καθεστώς πρόσφυγα. Η εξέταση αυτή είναι κατά μείζονα λόγο αναγκαία οσάκις πρέπει να εξακριβωθεί εάν υφίσταται βάσιμος φόβος διώξεως κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας. Η Ουγγρική Κυβέρνηση φρονεί ότι, κατά την εξέταση του αν πληροίται η προϋπόθεση της υπάρξεως βάσιμου φόβου, κρίσιμο στοιχείο δεν είναι αποκλειστικά η τυχόν παροχή προστασίας από κρατικούς φορείς ή από οργάνωση που ελέγχει ουσιαδώς μέρος του εδάφους του κράτους. Οι διοικητικές και δικαστικές αρχές που καλούνται να αποφανθούν επί θεμάτων ασύλου οφείλουν να εξετάσουν –σε σχέση με την προϋπόθεση υπάρξεως βάσιμου φόβου– αν η διαθέσιμη προστασία είναι επαρκώς αποτελεσματική, ανεξαρτήτως του αν παρέχεται από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς.

έννοια της Συμβάσεως. Στο στάδιο αυτό, το ερώτημα κατά πόσον το κράτος είναι σε θέση και επιθυμεί να παράσχει προστασία τίθεται ευθέως μέσω μιας συνολικής προσέγγισης του ορισμού, βασισμένης στην αρχή της υποκαταστάσεως [...]»²⁶.

53. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στην υπόθεση Horvath κατά Secretary of State for the Home Department [2000] UKHL 37, το House of Lords έκρινε ότι, εάν το ζήτημα της προστασίας δεν εξετάζεται ως αναπόσπαστη πτυχή της έννοιας της διώξεως, θα ήταν δυνατόν να αναγνωρίζεται ένα πρόσωπο ως πρόσφυγας απλώς και μόνον εφόσον αποδεικνύει βάσιμο φόβο να υποστεί σοβαρή βλάβη, ακόμη και αν προστατεύεται πλήρως από τη βλάβη αυτήν. Κάτι τέτοιο θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της υποκαταστάσεως²⁷.

54. Φρονώ ότι είναι υπαρκτός ο κίνδυνος να περιπλακεί, μάλλον υπέρ το δέον, η ανάλυση μιας έννοιας που εν τέλει είναι *ενιαία* και που επιβάλλει, κατά συνέπεια, την εφαρμογή *πανομοιότυπων κριτηρίων* στο πλαίσιο της εφαρμογής είτε των άρθρων 2, στοιχείο γ', και 7 της οδηγίας για την αναγνώριση είτε του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της ίδιας οδηγίας²⁸.

55. Κατά την εξέταση αιτήσεως για τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα, θα πρέπει πάντοτε να τίθεται το ερώτημα αν ο αιτών αποδεικνύει βάσιμο φόβο διώξεως σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση. Η χρήση δε του όρου «*βάσιμος*» φόβος στον ορισμό του «*πρόσφυγα*» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση επιβάλλει, μεταξύ άλλων, την εκτίμηση περί του εάν οι συνθήκες στη χώρα της ιθαγένειας ή της καταγωγής του αιτούντος είναι τέτοιες που να δικαιολογούν αντικειμενικά τον φόβο διώξεως του τελευταίου.

²⁶ Στην απόφαση Horvath κατά Secretary of State for the Home Department [2000] UKHL 37, ο δικαστής Lord Hope of Craighead επισημαίνει τα εξής: «φρονώ ότι ο –κεφαλιώδους σημασίας για την επίλυση των προβλημάτων που έχουν ανακύψει στην υπό κρίση υπόθεση– σκοπός της Συμβάσεως θα πρέπει να αναζητηθεί στην αρχή της υποκαταστάσεως. Γενικός σκοπός της Συμβάσεως είναι να παρέχει στο πρόσωπο που δεν απολαύει πλέον προστασίας κατά της διώξεως που υφίσταται στη χώρα του για κάποιον από τους λόγους που προβλέπονται στη Σύμβαση τη δυνατότητα να αναζητήσει προστασία από τη διεθνή κοινότητα. Όπως σημειώνει ο δικαστής Lord Keith of Kinkel στην υπόθεση Reg. κατά Secretary of State for the Home Department, Ex parte Sivakumaran [1988] Appeal Cases 958, 992H-993A, γενικός σκοπός της Συμβάσεως είναι «να παρέχει προστασία και δίκαιη μεταχείριση σε εκείνους που στην ίδια τους τη χώρα στερούνται αμφοτέρως».

²⁷ Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει περαιτέρω ότι, εάν η ανάλυση που διαλαμβάνεται στην απόφαση του Court of Appeal (εφετείου) στην υπόθεση AG κ.λπ. κατά Secretary of State for the Home Department [2006] EWCA Civ 1342 θεωρηθεί ορθή, τότε «οι δύο έρευνες της προστασίας που θα πρέπει να διεξάγονται κατά την εξέταση του σκέλους του “βάσιμου φόβου διώξεως” που περιλαμβάνεται στον ορισμό του πρόσφυγα δεν θα αποτελούσαν πτυχές μιας συνολικής αξιολόγησης, αλλά θα επέβαλλαν την εφαρμογή δύο διαφορετικών συνόλων κριτηρίων: αφενός μεν ενός συνόλου κριτηρίων αμιγώς πραγματικής ή λειτουργικής φύσεως, αφετέρου δε ενός συνόλου κριτηρίων που εστιάζουν αποκλειστικά στις πράξεις των κρατικών φορέων (αντιμετωπίζοντας έτσι την προστασία ως όρο τεχνικής φύσεως, που αφορά μόνο τον κρατικό μηχανισμό). Παρά το γεγονός ότι θα ήταν συνεπές με την προσέγγιση της συνολικής αξιολόγησης να συνυπολογίζεται το εύρος της κρατικής προστασίας, εμμέσως έστω, ως ένας εκ των παραγόντων βάσει των οποίων θα εκτιμηθεί αν ένα πρόσωπο αντιμετωπίζει βάσιμο φόβο [...], εντούτοις είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό για ποιον λόγο θα έπρεπε η φύση της έρευνας αυτής –είτε πραγματική/λειτουργική, είτε τυπική, είτε μικτή– να διαφοροποιείται από τη μία περίπτωση στην άλλη, δεδομένου μάλιστα ότι οι δύο έρευνες είναι αλληλένδετες. Και στις δύο περιπτώσεις θα πρέπει οπωσδήποτε η προστασία να έχει τα ίδια χαρακτηριστικά, ήτοι να είναι αποτελεσματική και (επίσης κατά τα φαινόμενα) προσβάσιμη και όχι προσωρινού χαρακτήρα» (βλ. σημείο 48 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως της 22ας Μαρτίου 2019).

²⁸ Βλ. σκέψη 67 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105), όπου το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «καθόσον ορίζεται ότι ο υπήκοος “δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται” την προστασία που του παρέχει η χώρα καταγωγής του, συνεπάγεται ότι η επίμαχη “προστασία” είναι η ίδια με εκείνη που ήταν μέχρι τότε ανύπαρκτη, ήτοι η προστασία έναντι των προβλεπόμενων στην οδηγία πράξεων διώξεως».

56. Κατά την άποψή μου, στο πλαίσιο της έρευνας αυτής είναι αναγκαία η αντικειμενική εξέταση του ζητήματος αν στη χώρα της ιθαγένειας του αιτούντος παρέχεται ή όχι προστασία από φορείς προστασίας, όπως αυτοί ορίζονται στο άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση, έναντι της διώξεως²⁹ και αν ο αιτών έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή³⁰.

57. Επομένως, συμμερίζομαι επί της ουσίας την παρατήρηση της Επιτροπής³¹ ότι η κρίση περί της χορήγησης ή μη του καθεστώτος πρόσφυγα θα πρέπει να βασίζεται σε *ενιαία έρευνα της προστασίας*, η οποία να πληροί τα κριτήρια του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση. Οφείλω, ωστόσο, να τονίσω ότι η προστασία στη χώρα της ιθαγένειας θα πρέπει να παρέχεται έναντι όλων των φορέων διώξεως, όπως αυτοί ορίζονται στο άρθρο 6 της οδηγίας για την αναγνώριση³².

58. Μολονότι το άρθρο 2 της οδηγίας για την αναγνώριση δεν περιέχει –εν στενή εννοία– τυπικό ορισμό της «προστασίας», αυτή εντούτοις περιγράφεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας. Η επίμαχη προστασία παρέχεται όταν οι φορείς προστασίας που περιγράφονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αναγνώριση λαμβάνουν «εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη [...], μεταξύ άλλων με τη λειτουργία αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη [...]»³³, και ο αιτών «έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή»³⁴.

59. Επομένως, το ζήτημα αν εξακολουθεί να υφίσταται ανάγκη διεθνούς προστασίας (καθεστώτος πρόσφυγα) σε περίπτωση όπως εκείνη της κύριας δίκης κρίνεται, μεταξύ άλλων, από το αν ο εκάστοτε φορέας προστασίας είναι σε θέση να λάβει εύλογα μέτρα για να αποτρέψει

²⁹ Από «φορείς διώξης ή σοβαρής βλάβης», όπως αυτοί ορίζονται στο άρθρο 6 της οδηγίας για την αναγνώριση.

³⁰ Βλ., κατ' αναλογία, σκέψεις 56 έως 59 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105), όπου το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι «κατά το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας, πρόσφυγας είναι, κυρίως, ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του "συνεπεία βάσιμου φόβου διώξεως" λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα και δεν είναι σε θέση ή "λόγω του φόβου αυτού" δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την "προστασία" της εν λόγω χώρας. Ο ενδιαφερόμενος υπήκοος πρέπει, επομένως, να αντιμετωπίζει, εξαιτίας περιστάσεων που επικρατούν στη χώρα καταγωγής του, φόβο εις βάρος του διώξεως για τουλάχιστον έναν εκ των πέντε λόγων που απαριθμούνται στην οδηγία και στη Σύμβαση της Γενεύης. Οι περιστάσεις αυτές καταδεικνύουν ουσιαστικά ότι η τρίτη χώρα δεν προστατεύει τον υπήκοό της έναντι πράξεων διώξεως. Αποτελούν δε την αιτία της αδυναμίας του ενδιαφερόμενου, ή της δικαιολογημένης του αρνήσεως να θέσει εαυτόν υπό την "προστασία" της χώρας καταγωγής του, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας, ήτοι κατά την έννοια της δυνατότητας της χώρας αυτής να εμποδίσει ή να κολάσει τις πράξεις διώξεως». Η υπογράμμιση δική μου.

³¹ Όπως εκθέτει η Επιτροπή, «γίνεται δεκτό ότι ενδεχόμενος διαχωρισμός του κατά το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας ορισμού του "πρόσφυγα" σε δύο στοιχεία, καθώς και ενδεχόμενη διενέργεια έρευνας της προστασίας όσον αφορά το πρώτο στοιχείο, χωριστής –και πιο περιοριστικής– από την έρευνα της προστασίας κατά το άρθρο 7, δεν βρίσκει έρεισμα ούτε στο γράμμα ούτε στην όλη οικονομία της οδηγίας. Πράγματι, η θεωρητική ανάπτυξη της έρευνας αυτής στη νομολογία των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου είναι προγενέστερη της θέσπισης της οδηγίας για την αναγνώριση. Επιπλέον, η προσέγγιση αυτή ουσιαστικά καταστρατηγεί την εφαρμογή του άρθρου 7 της οδηγίας. Διά της παρεμβολής της εν λόγω περιορισμένης έρευνας της προστασίας στη διαδικασία για την κρίση όσον αφορά τη βασιμότητα του φόβου του αιτούντος, και διά της μετέπειτα επίκλησης της έρευνας αυτής προκειμένου να αιτιολογηθεί η άρνηση περαιτέρω έρευνας σχετικά με το εάν η προστασία πληροί τα κριτήρια του άρθρου 7 της οδηγίας, το εκάστοτε κράτος μέλος θα αναίρουσε κατ' ουσίαν την αποτελεσματικότητα της εν λόγω διατάξεως».

³² Κατά το άρθρο 6, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση, στους φορείς διώξης συμπεριλαμβάνονται «μη κρατικοί φορείς, εάν μπορεί να καταδειχθεί ότι [το κράτος] και [ομάδες ή οργανώσεις που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους], περιλαμβανομένων των διεθνών οργανισμών, δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμούν να παράσχουν προστασία κατά της διώξης ή της σοβαρής βλάβης, όπως ορίζεται με το άρθρο 7». Η υπογράμμιση δική μου.

³³ Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστήριξε ότι η χρήση του προσδιορισμού «κατά κανόνα» στο άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση υποδεικνύει ότι η απαρίθμηση των κριτηρίων της εν λόγω διατάξεως δεν είναι εξαντλητική ούτε καν ενδεικτική, αλλά συνιστά απλώς παράθεση παραδειγμάτων σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας της «προστασίας». Διαφωνώ. Θεωρώ ότι τα κριτήρια του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση συνιστούν τα ελάχιστα αναγκαία ώστε να θεωρηθεί ότι υφίσταται ο απαιτούμενος βαθμός προστασίας. Τούτο άλλωστε προκύπτει σαφώς και από το γράμμα των σκέψεων 70 και 71 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105).

³⁴ Βλ. άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση.

τη δίωξη του αιτούντος από μη κρατικούς φορείς, μεταξύ άλλων με τη λειτουργία αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων διώξεως που εκτελούνται, μεταξύ άλλων, από μη κρατικούς φορείς³⁵.

60. Εάν για οποιονδήποτε λόγο οι φορείς προστασίας παραλείπουν, ή εν πάση περιπτώσει αδυνατούν, να λάβουν τέτοια εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη του αιτούντος, τότε ο τελευταίος δικαιούται καταρχήν να τύχει του καθεστώτος του πρόσφυγα³⁶.

61. Φρονώ, επομένως, ότι, προκειμένου να εξακριβωθεί αν ένα πρόσωπο έχει βάσιμο φόβο διώξεως από μη κρατικούς φορείς, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση, θα πρέπει να συνεκτιμάται η διαθεσιμότητα «προστασίας» –όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση– από φορείς προστασίας. Η ίδια δε έρευνα θα πρέπει να διενεργείται και όσον αφορά την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση.

Γ. Επί του τρίτου ερωτήματος: η ερμηνεία της έννοιας της προστασίας που παρέχεται από το «κράτος» κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας για την αναγνώριση – Η συνεκτίμηση προστατευτικών πράξεων που διενεργούνται από φυλές/οικογένειες

62. Το ζήτημα που εγείρεται με το τρίτο ερώτημα βρίσκεται στο επίκεντρο της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής. Τίθεται δε ως εξής: εάν ως «προστασία της χώρας της ιθαγένειας» κατά την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση πρέπει να νοείται η κρατική προστασία, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της ίδιας οδηγίας, μπορεί στην έννοια της προστασίας αυτής να εμπίπτουν και οι προστατευτικές πράξεις ή λειτουργίες τις οποίες εκτελούν αμιγώς ιδιωτικοί φορείς, όπως οι οικογένειες και/ή οι φυλές, που θα μπορούσαν να προσφέρουν προστασία στον αιτούντα;

³⁵ Φρονώ μάλιστα ότι δεν αρκεί να λαμβάνονται «εύλογα μέτρα», αλλά τα μέτρα πρέπει να είναι και ευλόγως αποτελεσματικά για την επίτευξη του σκοπού τους.

³⁶ Βλ. άρθρο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας για την αναγνώριση. Εάν, αντιθέτως, ο αιτών δεν αντιμετωπίζει δίωξη αλλά κίνδυνο «σοβαρής βλάβης», κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 15, τότε είναι καταρχήν δικαιούχος επικουρικής προστασίας.

63. Στο πλαίσιο αυτό, οι διαπιστώσεις περί των πραγματικών περιστατικών στις οποίες προέβη το αιτούν δικαστήριο ασκούν πράγματι κάποια επιρροή. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, όσον αφορά «τις τρέχουσες συνθήκες στο Μογκαντίσου, οι διάδικοι περιορίζονται στην επίκληση των διαπιστώσεων του Upper Tribunal (εφετείου) στην απόφαση MOJ»³⁷. Οι δε κρίσιμες διαπιστώσεις που περιέχονται στην απόφαση MOJ έχουν, μεταξύ άλλων, ως εξής:

- «(ii) Γενικώς, πρόσωπα τα οποία είναι “κοινοί πολίτες” (δηλαδή δεν συνδέονται με τις δυνάμεις ασφαλείας, οποιοσδήποτε κυβερνητικές ή διοικητικές αρχές, ΜΚΟ ή διεθνείς οργανώσεις), κατά την επιστροφή τους στο Μογκαντίσου μετά από μια περίοδο απουσίας, δεν διατρέχουν πραγματικό κίνδυνο δίωξης ή βλάβης, σε τέτοιον βαθμό ώστε να χρήζουν προστασίας κατά το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ ή το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας για την αναγνώριση [...]
  - (vii) Πρόσωπα που επιστρέφουν στο Μογκαντίσου μετά από μια περίοδο απουσίας είθισται να απευθύνονται στην πυρηνική τους οικογένεια, αν τα μέλη της κατοικούν στην πόλη, προκειμένου να τα συνδράμει για την επανεγκατάστασή τους και την εξασφάλιση των μέσων βιοπορισμού τους. Μολονότι ενδέχεται όσοι επιστρέφουν να ζητήσουν επίσης βοήθεια από μέλη της φυλής τους που δεν είναι στενοί συγγενείς τους, εντούτοις η βοήθεια αυτή είναι πιθανό να παρασχεθεί μόνον σε μέλη της πλειοψηφικής φυλής, καθόσον οι μειονοτικές φυλές λίγα μπορούν να προσφέρουν.
  - (viii) Στο Μογκαντίσου, η σημασία του ανήκειν σε φυλή έχει μεταβληθεί. Επί του παρόντος, ενδέχεται μεν οι φυλές να παρέχουν μηχανισμούς κοινωνικής στήριξης και να βοηθούν για την εξασφάλιση μέσων βιοπορισμού, πλην όμως ο προστατευτικός ρόλος που διαδραματίζουν είναι μειωμένος σε σχέση με το παρελθόν. Δεν υπάρχουν παραστρατιωτικές ομάδες φυλών στο Μογκαντίσου, δεν καταγράφεται διαφυλετική βία, ούτε δυσμενής μεταχείριση λόγω φυλής, ούτε καν εις βάρος των μελών των μειονοτικών φυλών.
- [...]
- (xi) Επομένως, μόνο τα πρόσωπα εκείνα που δεν υποστηρίζονται από τη φυλή ή την οικογένεια, δεν λαμβάνουν οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό και δεν έχουν βάσιμη πιθανότητα να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε μέσα βιοπορισμού μετά την επιστροφή τους αντιμετωπίζουν την προοπτική να ζήσουν υπό συνθήκες που δεν πληρούν τα αποδεκτά κριτήρια ανθρωπιστικής προστασίας.

³⁷ Βλ. σημείο 21 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως της 22ας Μαρτίου 2019. Δεν υπόκεινται στον έλεγχο του παρόντος Δικαστηρίου οι διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά, με τις οποίες άλλωστε συμφωνούν οι διάδικοι της κύριας δίκης. Εντούτοις, εάν η κρίση περί των πραγματικών περιστατικών όσον αφορά την κατάσταση στο Μογκαντίσου βασίζεται αποκλειστικά στην απόφαση MOJ, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ορισμένες σκέψεις της εν λόγω αποφάσεως υποδηλώνουν αφ' εαυτών ότι ένας αιτών όπως ο ΟΑ δεν έχει βάσιμο φόβο όσον αφορά το ενδεχόμενο επιστροφής του στη Σομαλία, καθώς και ότι η υπό κρίση υπόθεση –στο μέτρο που εγείρει ζητήματα οικονομικής στήριξης κ.λπ.– στην πραγματικότητα αποτελεί υπόθεση ενδεχόμενης απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, στο πλαίσιο της πιθανής έκθεσης σε ακραία φτώχεια, παρά υπόθεση σχετική με την πάυση του καθεστώτος πρόσφυγα αυτή καθεαυτήν. Θα πρέπει, ωστόσο, να υπογραμμίσω και πάλι ότι το παρόν Δικαστήριο δεν καλείται να διατυπώσει κρίση για τις σχετικές με τα πραγματικά περιστατικά διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου ούτε για το είδος των συγκεκριμένων ερωτημάτων που του υποβάλλονται. Επισημαίνεται επίσης ότι η απόφαση MOJ εκδόθηκε το 2014, οπότε γεννάται, ίσως εύλογα, η απορία αν οι διαλαμβανόμενες σε αυτήν διαπιστώσεις εξακολουθούν να ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα σήμερα, έξι χρόνια μετά. Σημειώνεται επίσης ότι, στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, η Γαλλική Κυβέρνηση δήλωσε ότι η δική της εκτίμηση σχετικά με την κατάσταση στη Σομαλία διαφέρει πολύ. Εν πάση περιπτώσει, τα ζητήματα αυτά εναπόκεινται στην τελική κρίση του αιτούντος δικαστηρίου.

(xii) Προκύπτει σαφώς από τις αποδείξεις ότι όσοι έχουν καταγωγή από το Μογκαντίσου –αλλά όχι μόνον αυτοί– μπορούν, εν γένει, να επιστρέψουν και να ζήσουν στην πόλη, χωρίς να διατρέχουν κάποιον από τους περιγραφόμενους στο άρθρο 15, στοιχείο γ', κινδύνους ούτε να αντιμετωπίζουν πραγματικό κίνδυνο ένδειας. Αντιθέτως, η μετεγκατάσταση στο Μογκαντίσου είναι απίθανο να αποτελέσει πραγματική επιλογή για πρόσωπο που ανήκει σε μειονοτική φυλή και δεν έχει πρότερους δεσμούς με την πόλη, ούτε πρόσβαση σε κονδύλια, ούτε άλλου είδους φυλετική, οικογενειακή ή κοινωνική υποστήριξη, καθόσον ένα τέτοιο πρόσωπο, στερούμενο τα μέσα προς απόκτηση κατοικίας και χωρίς συνεχή οικονομική υποστήριξη οιασδήποτε μορφής, θα κινδυνεύσει πραγματικά να βρεθεί χωρίς άλλη επιλογή πέρα από το να διαμείνει σε αυτοσχέδια κατοικία, εντός κάποιου καταυλισμού εκτοπισθέντων, όπου βεβαίως η πιθανότητα να υποχρεωθεί να ζήσει υπό συνθήκες που δεν πληρούν τα αποδεκτά κριτήρια ανθρωπιστικής προστασίας είναι μεγάλη»³⁸.

64. Στην αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η παλαιότερη απόφαση στην υπόθεση MOJ προϋπέθετε ότι «μολονότι η επίμαχη προστασία πρέπει να είναι κρατική, εντούτοις για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της εν λόγω προστασίας απαιτείται συνεκτίμηση των εν ευρεία έννοια προστατευτικών λειτουργιών, ούτως ώστε να περιλαμβάνονται και οι λειτουργίες που επιτελούν οικογένειες και φυλές. Όσον αφορά την έννοια της προστασίας από την κακομεταχείριση –όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ–, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) φαίνεται ότι ακολουθεί παρόμοια προσέγγιση στην απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, RH κατά Σουηδίας (προσφυγή υπ' αριθ. 4601/01), στη σκέψη 73 [39]. Συνεπώς, παρατηρείται αξιοσημείωτη έλλειψη σαφήνειας όσον αφορά το περιεχόμενο του όρου “προστασία” κατά την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και του άρθρου 2, στοιχείο [γ'], της οδηγίας για την αναγνώριση»⁴⁰.

65. Επανερχόμενος στα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίσης υποθέσεως, υπενθυμίζω ότι, όπως προανέφερα, το αιτούν δικαστήριο διαπίστωσε περαιτέρω ότι ο ΟΑ έχει κύκλο στενών συγγενών στο Μογκαντίσου, στους οποίους θα μπορούσε να στραφεί για κάποιας μορφής οικονομική στήριξη. Θα μπορούσε επίσης να αναζητήσει παρόμοια στήριξη από την αδελφή του (η οποία, κατά τα φαινόμενα, κατοικεί στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα), αλλά και από άλλα μέλη της φυλής του στο Ηνωμένο Βασίλειο.

66. Μολονότι στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιλαμβάνεται ρητή σχετική διαπίστωση, φαίνεται εντούτοις να συνάγεται εμμέσως ότι το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι η διαθεσιμότητα της υποστηρικτικής δομής που παρέχουν στον ΟΑ η φυλή και η οικογένεια ισοδυναμούν με μια εναλλακτική μορφή προστασίας, ωστόσο φαίνεται ότι η προστασία αυτή παρέχεται κυρίως μέσω οικονομικής και λοιπής πρακτικής υποστήριξης και δεν αποσκοπεί στη διαφύλαξη της προσωπικής ασφάλειάς του.

67. Στο πλαίσιο αυτό, το όλο ζήτημα καταλήγει στο ερώτημα εάν η προβαλλόμενη διαθεσιμότητα οικονομικής και λοιπής πρακτικής υποστήριξης αυτού του είδους, που παρέχεται από ιδιωτικούς φορείς, είναι δυνατόν να πληροί, εν μέρει τουλάχιστον, τα κριτήρια του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση όσον αφορά την έρευνα της προστασίας. Φρονώ ότι, τόσο από το γράμμα του άρθρου 7 όσο και από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο το άρθρο αυτό εντάσσεται, προκύπτει σαφώς ότι κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν.

³⁸ Βλ. σημείο 38 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως της 22ας Μαρτίου 2019.

³⁹ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, RH κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2015:0910JUD000460114, § 73).

⁴⁰ Βλ. σημείο 49 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως της 22ας Μαρτίου 2019.

68. Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση, προστασία μπορεί να παρέχεται είτε από το κράτος, είτε από: «ομάδες ή οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένων διεθνών οργανισμών, που ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους».

69. Από το γράμμα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση, λοιπόν, καθίσταται σαφές ότι οι εκάστοτε ομάδες ή οργανώσεις πρέπει να ελέγχουν το κράτος ή ουσιώδες μέρος αυτού. Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση απαιτείται περαιτέρω οι εν λόγω ομάδες ή οργανώσεις να λαμβάνουν εύλογα μέτρα για να παρέχουν προστασία από τη δίωξη ή την πρόκληση σοβαρής βλάβης «με τη λειτουργία αποτελεσματικού νομικού συστήματος για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη ή σοβαρή βλάβη».

70. Από το σύνολο των ανωτέρω συνάγεται ότι οι εν λόγω ομάδες ή οργανώσεις θα πρέπει να επιδιώκουν να ασκήσουν ή έστω να αναπαραγάγουν την κρατική κυριαρχία (ή κάτι παραπλήσιο με αυτήν) στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, διότι αυτό αναγκαίως σημαίνει και συνεπάγεται η διατύπωση «ελέγχουν το κράτος» στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση. Συγκεκριμένα, προκειμένου οι εν λόγω ομάδες ή οργανώσεις να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω διατάξεως, θα πρέπει να προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα σύστημα αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης, βασισμένο στις αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του κράτους δικαίου. Όπως επισημαίνει ο γενικός εισαγγελέας J. Mazák στις προτάσεις του στην υπόθεση Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2009:551), οι εν λόγω απαιτήσεις του νομοθέτη «συνεπάγονται την παρουσία φορέα προστασίας ο οποίος έχει την εξουσία, την οργανωτική δομή και τα μέσα να διατηρήσει, μεταξύ άλλων, ένα ελάχιστο επίπεδο νομιμότητας και τάξεως στη χώρα της ιθαγένειας του πρόσφυγα»⁴¹.

71. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, αλλά και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Φεβρουαρίου, η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλέστηκε τη θεμελιώδη απόφαση του Cour nationale du droit d'asile (εθνικού δικαστηρίου αρμόδιου για τις αιτήσεις ασύλου, στο εξής: CNDA) της 3ης Μαΐου 2016, υπ' αριθ. 15033525. Στη σκέψη 4 της αποφάσεως εκείνης, το CNDA αποφάνθηκε ότι «εφόσον αποδεικνύεται ότι δεν υφίσταται κρατική προστασία, συγκεκριμένες άλλες αρχές, οι οποίες απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο L. 713-2 [του κώδικα περί της εισόδου και διαμονής των αλλοδαπών και περί του δικαιώματος ασύλου]⁴², μπορεί να παρέχουν την προστασία που αδυνατεί να παρέχει επί του ίδιου του του εδάφους το επίμαχο κράτος· μεταξύ των αρχών αυτών, *οργανώσεις που ελέγχουν ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους είναι εκείνες που διαθέτουν σταθερές θεσμικές δομές, οι οποίες τους επιτρέπουν να ασκούν αποκλειστικό και συνεχή πολιτικό και στρατιωτικό έλεγχο επί εδάφους οριοθετημένου, στο οποίο το κράτος δεν εκπληρώνει πλέον τις υποχρεώσεις ούτε ασκεί τις εξουσίες που επιβάλλει η κυριαρχία του·* εφόσον συντρέχουν τα συστατικά αυτά στοιχεία, και με την επιφύλαξη ότι η εκάστοτε οργάνωση δεν αποτελεί τον φορέα της προβαλλόμενης δίωξεως, θα πρέπει να εξετάζεται εάν η καθ' υποκατάσταση προστασία που προσφέρει η οργάνωση αυτή είναι, ως προς τον ενδιαφερόμενο, *προσβάσιμη, αποτελεσματική και όχι προσωρινού χαρακτήρα*»⁴³.

72. Θεωρώ ότι λίγα θα μπορούσε να προσθέσει κανείς στο απόσπασμα αυτό της αποφάσεως του CNDA, όπου συνοψίζεται με σαφήνεια το ουσιώδες περιεχόμενο του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β'. Φρονώ ότι εκφράζει με ορθό τρόπο τη θέση του νομοθέτη της Ένωσης, όπως αυτή

⁴¹ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Mazák στην υπόθεση Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2009:551, σημείο 54).

⁴² Οι παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου αυτού μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο τις διατάξεις του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση.

⁴³ Η υπογράμμιση δική μου.

αποτυπώνεται στο άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση, ενώ ανταποκρίνεται και στην ερμηνεία που έχει δώσει στη διάταξη αυτή το παρόν Δικαστήριο με την απόφαση της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105).

73. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, θεωρώ περιττό να επεκταθώ περαιτέρω, διότι, στην πραγματικότητα, ουδόλως συνάγεται από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ότι είτε η οικογενειακή δομή υποστήριξης είτε το όλο περιβάλλον της φυλής στη Σομαλία, και ειδικότερα στο Μογκαντίσου, θα μπορούσαν έστω και κατ' ελάχιστον να ικανοποιούν την νομοθετική αυτή επιταγή, μολονότι το ζήτημα αυτό εναπόκειται στην τελική κρίση του εθνικού δικαστή.

74. Πάντως, όσο μεγάλη σημασία και αν αποδοθεί στις παλαιότερες γενικές διαπιστώσεις του Upper Tribunal (εφετείου) στην απόφαση MOJ (τις οποίες αποδέχεται το αιτούν δικαστήριο και στο πλαίσιο της υπό κρίσης υποθέσεως), αλλά και στις ειδικότερες διαπιστώσεις που αφορούν τον ίδιο τον ΟΑ στην υπό κρίση υπόθεση, από τα αποδεικτικά στοιχεία καταδεικνύεται απλώς ότι η δομή κοινωνικής υποστήριξης που προσφέρει το περιβάλλον της φυλής στο Μογκαντίσου, μολονότι αναμφίβολα σημαντική, έχει πάντως ανεπίσημο χαρακτήρα. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο ΟΑ θα μπορούσε ευλόγως να στραφεί και στα μέλη της οικογένειάς του (ίσως επίσης και της φυλής του) για κάποια οικονομική υποστήριξη, σε περίπτωση που υποχρεωνόταν να επιστρέψει εκεί. Επί των διαπιστώσεων αυτών μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις.

75. Κατά πρώτον, στο πλαίσιο της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, η διαθεσιμότητα αυτού του είδους της οικονομικής υποστήριξης δεν ασκεί επιρροή. Θα ασκούσε πάντως επιρροή, όπως έχω ήδη επισημάνει, όσον αφορά το σαφώς διακριτό ερώτημα αν η απέλαση πρώην πρόσφυγα στη Σομαλία θα τον εξέθετε σε πραγματικό κίνδυνο ακραίας υλικής φτώχειας, παραβιάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις εγγυήσεις κατά της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης που παρέχουν το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και, κατ' επέκταση, το άρθρο 4 του Χάρτη. Φρονώ ότι αυτή είναι η ορθή ερμηνεία αποφάσεων όπως εκείνη στην υπόθεση RH κατά Σουηδίας⁴⁴, την οποία επικαλείται το αιτούν δικαστήριο και τις λεπτομέρειες της οποίας πρόκειται να εξετάσω.

76. Κατά δεύτερον, από τις ως άνω διαπιστώσεις επί των πραγματικών περιστατικών επ' ουδενί συνάγεται ότι το περί ου ο λόγος φυλετικό και οικογενειακό περιβάλλον υποστήριξης ελέγχει το κράτος της Σομαλίας ή μέρος του εδάφους αυτού, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β'. Ούτε υποστηρίζεται ότι οι εν λόγω ιδιωτικοί φορείς επιδιώκουν να λειτουργήσουν ένα σύστημα οιονεί αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης *βασισμένο στις αρχές της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και του κράτους δικαίου* ούτε καν ότι καταβάλλουν προσπάθεια να δημιουργήσουν ένα τέτοιο σύστημα.

77. Ένα πρόσθετο στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη εν προκειμένω είναι ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση αποκλίνει από το γράμμα της Συμβάσεως της Γενεύης, υπό την έννοια ότι προβλέπει το ενδεχόμενο παροχής προστασίας από μη κρατικούς φορείς, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών οργανισμών. Μολονότι έχει υποστηριχθεί σθεναρά ότι, στο σημείο αυτό, το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση δεν συνάδει με τους όρους της Συμβάσεως της Γενεύης⁴⁵, για τις ανάγκες της υπό κρίσης υποθέσεως αρκεί ίσως η εικασία ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αποτυπώσει στη διάταξη αυτή τα διδάγματα της πείρας από τον χρόνο έναρξης ισχύος της Συμβάσεως πολλές δεκαετίες πριν, στις 22 Απριλίου 1954, και εντεύθεν. Στα εν λόγω διδάγματα

⁴⁴ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, RH κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2015:0910JUD00460114).

⁴⁵ O'Sullivan, M., «Acting the Part: Can Non-State Entities Provide Protection Under International Refugee Law?», σε *International Journal of Refugee Law*, τόμος 24, Oxford University Press, 2012, 98-108.

περιλαμβάνονται οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών, οι επεμβάσεις πολυεθνικών στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένα κράτη, καθώς και το φαινόμενο του «αποτυχημένου» κράτους, όπου ο παραδοσιακός κρατικός μηχανισμός απλώς παύει να υφίσταται υπό οιαδήποτε έννοια. Οι εξελίξεις αυτές δεν φαίνεται να είχαν προβλεφθεί από τους συντάκτες της Συμβάσεως της Γενεύης, στην οποία η ύπαρξη προστασίας προϋπέθετε την ύπαρξη λειτουργικού κρατικού μηχανισμού.

78. Για όλους τους προαναφερθέντες λόγους, πρέπει να γίνει δεκτό, κατά την άποψή μου, ότι ο νομοθέτης της Ένωσης απέβλεψε στο να γίνονται σεβαστοί οι βασικοί σκοποί της Συμβάσεως της Γενεύης, ακόμη και όταν αυτός αποκλίνει από το γράμμα της Συμβάσεως της Γενεύης κατά τον τρόπο που περιγράφηκε. Προκύπτει, επομένως, ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση θα πρέπει να ερμηνευθεί με βάση τη θεμελιώδη αυτή αρχή. Η προστασία που προβλέπεται στη Σύμβαση της Γενεύης είναι, ουσιαστικά και κατά βάση, η προστασία που παραδοσιακά παρέχεται από το κράτος, ήτοι ένα λειτουργικό σύστημα αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης, βασισμένο στις αρχές του κράτους δικαίου.

79. Όλα τα ανωτέρω ενισχύουν το συμπέρασμα ότι η προστασία από μη κρατικούς φορείς που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση δεν είναι απλώς η προστασία που παρέχεται ενδεχομένως από αμιγώς ιδιωτικές ομάδες –όπως, παραδείγματος χάριν, από μια ιδιωτική εταιρία ασφαλείας που μεριμνά για τη φύλαξη ενός περικλειστού οικοδομικού συγκροτήματος⁴⁶–, αλλά εκείνη που παρέχεται από μη κρατικούς φορείς οι οποίοι ελέγχουν το σύνολο ή ουσιώδες μέρος του εδάφους του κράτους και οι οποίοι επιδιώκουν επιπλέον να αναπαραστήσουν τις παραδοσιακές κρατικές λειτουργίες, μέσω της δημιουργίας ή της υποστήριξης ενός λειτουργικού συστήματος αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης, βασισμένου στις αρχές του κράτους δικαίου. Με άλλα λόγια, το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση θα πρέπει κατ' ουσίαν να θεωρείται διάταξη συμπληρωματικού και εξαιρετικού χαρακτήρα, αποτυπώνουσα τη σύγχρονη εμπειρία στην οποία αναφέρθηκε προηγουμένως και κατά την οποία, κατ' εξαίρεση, η χώρα της ιθαγένειας ελέγχεται εν όλω ή εν μέρει από μη κρατικούς φορείς οι οποίοι επιδιώκουν ουσιαστικά να αναπαραγάγουν τα συστήματα αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης ενός παραδοσιακού κρατικού μηχανισμού.

1. Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση R.H. κατά Σουηδίας

80. Κατά τη διαδικασία συναγωγής του ανωτέρω συμπεράσματος, δεν παρέλειψα να λάβω υπόψη την απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση R.H. κατά Σουηδίας⁴⁷, την οποία επικαλέστηκε το αιτούν δικαστήριο, αλλά και οι διάδικοι κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Όπως προκύπτει από το ίδιο το κείμενό της, η εν λόγω απόφαση βασίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό στα πραγματικά

⁴⁶ Είμαι της γνώμης ότι η εκ μέρους της Κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου επίκληση της σκέψεως 249 της αποφάσεως του ΕΔΔΑ της 28ης Νοεμβρίου 2011, Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2011:0628JUD000831907), δεν έχει άμεση συνάφεια με το ζήτημα. Στην υπόθεση εκείνη, το ΕΔΔΑ εκτίμησε ότι η περίπτωση ορισμένων προσώπων με εξαιρετικά καλές διασυνδέσεις με «ισχυρούς φορείς» στο Μογκαντίσου, τα οποία θα μπορούσαν ενδεχομένως να τύχουν προστασίας και να ζήσουν με ασφάλεια στην πόλη, θα αποτελούσε μάλλον σπάνιο ενδεχόμενο, καθώς μόνον όσοι διατηρούσαν διασυνδέσεις στο υψηλότερο επίπεδο θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσουν την προστασία αυτή. Το ΕΔΔΑ επισήμανε επιπλέον ότι, αν ο αιτών βρισκόταν εκτός Σομαλίας για ένα κάποιο χρονικό διάστημα, θα ήταν απίθανο να διατηρεί τις αναγκαίες επαφές ώστε να εξασφαλίσει τέτοιου είδους προστασία κατά την επιστροφή του. Επομένως, το Δικαστήριο εκείνο κατέληξε στην κρίση ότι η βίαιη κατάσταση στο Μογκαντίσου βρισκόταν σε τέτοια επίπεδα έντασης, ώστε οποιοσδήποτε στην πόλη, με πιθανή εξαίρεση όσους διατηρούσαν εξαιρετικά καλές διασυνδέσεις με «ισχυρούς φορείς», θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο μεταχείρισης αντιβαίνουσας προς το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Άλλωστε, και η ίδια η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αναγνώρισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Φεβρουαρίου 2020 ότι ο ΟΑ βρισκόταν εκτός Σομαλίας επί 25 έτη και δεν υφίσταται καμία απολύτως ένδειξη ότι ανήκει στην ως άνω προνομιούχα κατηγορία. Εν πάση περιπτώσει, όπως έχω ήδη επισημάνει, η έρευνα περί των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ αποτελεί ζήτημα διαφορετικό και διακριτό από εκείνο του δικαϊώματος υπαγωγής στο καθεστώς του πρόσφυγα βάσει του γράμματός του άρθρου 7 της οδηγίας για την αναγνώριση.

⁴⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, RH κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2015:0910JUD00460114).

περιστατικά της συγκεκριμένης εκείνης υποθέσεως. Στην απόφαση εκείνη, το ΕΔΔΑ εξέτασε τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, η οποία υποστήριζε ότι τυχόν επιστροφή της στο Μογκαντίσου θα συνιστούσε προσβολή των δικαιωμάτων της που απορρέουν από το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι η απέλαση της R.H. –της οποίας η αίτηση για χορήγηση ασύλου είχε προηγουμένως απορριφθεί– στη Σομαλία (και ειδικότερα στο Μογκαντίσου) δεν θα παραβίαζε την κατά το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής ποινής ή μεταχείρισης⁴⁸.

81. Συναφώς η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι, σε περίπτωση εκτέλεσεως της απελάσεώς της, θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο είτε να θανατωθεί από τους θείους της επειδή είχε αρνηθεί να συναινέσει σε καταναγκαστικό γάμο πριν εγκαταλείψει τη Σομαλία είτε να υποχρεωθεί να συνάψει γάμο, παρά τη θέλησή της, κατά την επιστροφή της. Υποστήριξε επίσης ότι η εν γένει κατάσταση στη Σομαλία ήταν πολύ δυσχερής για τις γυναίκες, ιδίως για εκείνες που δεν διέθεταν δίκτυο υποστήριξης αποτελούμενο από άρρενες. Συνεπεία των ανωτέρω, αντιμετώπιζε τον κίνδυνο να υποχρεωθεί να ζήσει μόνη σε καταυλισμό προσφύγων, κάτι που θα την εξέθετε σε σοβαρούς κινδύνους⁴⁹. Το ΕΔΔΑ έκρινε καταρχάς ότι δεν προέκυπτε ότι η κατάσταση στο Μογκαντίσου είναι τέτοια ώστε όλοι όσοι βρίσκονται στην πόλη να αντιμετωπίζουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν μεταχείριση που αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ. Ακολούθως, το Δικαστήριο εξέτασε τις προσωπικές περιστάσεις της προσφεύγουσας κατά την επιστροφή της. Οι ισχυρισμοί της απορρίφθηκαν βάσει των πραγματικών περιστατικών, το δε Δικαστήριο επισήμανε τα εξής:

«73. Συνοψίζοντας, το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι ισχυρισμοί της προσφεύγουσας είναι σε μεγάλο βαθμό ανακόλουθοι. Οι ισχυρισμοί σχετικά με τις προσωπικές της εμπειρίες και τους κινδύνους που θα αντιμετώπιζε κατά την επιστροφή της δεν κρίνονται ευλογοφανείς. Επομένως, από κανένα στοιχείο δεν μπορεί να συναχθεί ότι, σε περίπτωση επιστροφής της στο Μογκαντίσου, η προσφεύγουσα θα διέμενε εκεί ως γυναίκα μόνη, με τους κινδύνους που συνεπάγεται μια τέτοια κατάσταση. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προσφεύγουσα ενημερώθηκε για τον θάνατο του πατέρα της το 2010 και για τον θάνατο της μητέρας της το 2011, κάτι που καταδεικνύει ότι έχει διατηρήσει επαφές στο Μογκαντίσου. Επιπλέον, έχει οικογένεια που κατοικεί στην πόλη, μεταξύ άλλων έναν αδελφό και θείους. Θα πρέπει επομένως να θεωρηθεί ότι έχει πρόσβαση τόσο σε οικογενειακή υποστήριξη όσο και σε δίκτυο προστασίας αποτελούμενο από άρρενες. Εξάλλου, δεν αποδείχθηκε ότι η ενάγουσα θα υποχρεωνόταν να καταφύγει σε καταυλισμό προσφύγων και εκτοπισθέντων.

74. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο –χωρίς να παραγνωρίζει τη δυσχερή για τις γυναίκες κατάσταση στη Σομαλία, συμπεριλαμβανομένου του Μογκαντίσου– δεν είναι σε θέση να αποφανθεί ότι, στη συγκεκριμένη αυτή υπόθεση, η προσφεύγουσα θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση αντιβαίνουσα στο άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ] σε περίπτωση επιστροφής της στην πόλη αυτή. Ως εκ τούτου, ενδεχόμενη απέλασή της στο Μογκαντίσου δεν θα συνιστούσε παράβαση της ως άνω διατάξεως».

⁴⁸ Στη σκέψη 56 της αποφάσεως της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, RH κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2015:0910JUD00460114), το ΕΔΔΑ διευκρινίζει ότι «η απέλαση από συμβαλλόμενο κράτος μπορεί να εγείρει ζήτημα σχετικό με το άρθρο 3 και, επομένως, να θεμελιώσει ευθύνη του κράτους αυτού κατά την [ΕΣΔΑ], όταν υπάρχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι, σε περίπτωση απελάσεως, ο ενδιαφερόμενος θα αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο να υποβληθεί σε μεταχείριση αντιβαίνουσα προς το άρθρο 3 στη χώρα υποδοχής. Στην περίπτωση αυτή, το άρθρο 3 απαγορεύει την απέλαση του εν λόγω προσώπου στη χώρα αυτή (απόφαση Tarakhel κατά Ελβετίας [τμήμα μείζονος συνθέσεως], προσφυγή υπ' αριθ. 29217/12, § 93, ECHR 2014, με περαιτέρω παραπομπές)». Στη σκέψη 57 της αποφάσεως εκείνης, το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι «λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του διασφαλισμένου δικαιώματος, το άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ] μπορεί επίσης να εφαρμόζεται όταν ο κίνδυνος προέρχεται από πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που δεν ασκούν δημόσιο λειτουργήμα. Ωστόσο, θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι ο κίνδυνος είναι πραγματικός και ότι οι αρχές του κράτους υποδοχής δεν είναι σε θέση να τον εξουδετερώσουν, παρέχοντας την προσήκουσα προστασία».

⁴⁹ Το ΕΔΔΑ εξέτασε αρχικά την κατάσταση στο Μογκαντίσου και διαπίστωσε ότι δεν προέκυπτε ότι η κατάσταση ήταν τέτοια ώστε *όλοι όσοι βρίσκονταν* στην πόλη να αντιμετωπίζουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν μεταχείριση αντιβαίνουσα στο άρθρο 3. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ εξέτασε την προσωπική κατάσταση της προσφεύγουσας.

82. Είναι βέβαια γεγονός ότι η ύπαρξη οικογενειακής δομής υποστήριξης αποτέλεσε παράγοντα που επηρέασε, σε κάποιο βαθμό, την κρίση του Δικαστηρίου εκείνου περί του ότι η προσφεύγουσα δεν θα αντιμετώπιζε κίνδυνο μεταχείρισης αντιβαίνουσας στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση επιστροφής της στο Μογκαντίσου, εντούτοις δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι, όσον αφορά το συγκεκριμένο αυτό ζήτημα, η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση R.H. κατά Σουηδίας συνιστά διατύπωση κάποιας αρχής ευρύτερης ισχύος. Τούτο καθίσταται άλλωστε προφανές από το γεγονός ότι το Δικαστήριο έκρινε μη πιστευτούς τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας⁵⁰. Οι αποδείξεις περί ύπαρξης οικογενειακών δεσμών και πρακτικής υποστήριξης στο Μογκαντίσου και αλλού, στις οποίες αναφέρθηκε το ΕΔΔΑ, φαίνεται ότι είχαν κατ' ουσίαν ως σκοπό την αμφισβήτηση της αλήθειας των ισχυρισμών της προσφεύγουσας.

83. Ακόμη όμως και αν αυτό δεν ισχύει, θα πρέπει να υπομνησθεί ότι το προβλεπόμενο στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας για την αναγνώριση κριτήριο της προστασίας διαφέρει κατά πολύ από το κριτήριο του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η επιστροφή ενός προσώπου σε κράτος εντός του οποίου θα αντιμετώπιζε σοβαρό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, αλλά και από τα κριτήρια του άρθρου 4 και του άρθρου 19, παράγραφος 2, του Χάρτη. Κατά συνέπεια, δεν θεωρώ ότι η ως άνω απόφαση μπορεί να συμβάλει ιδιαίτερα στην απάντηση των συγκεκριμένων ερωτημάτων που έχει υποβάλει το αιτούν δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας για την αναγνώριση.

84. Για τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι «προστασία» σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, και το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση μπορεί να παρέχεται είτε από το κράτος είτε, εναλλακτικά, από μη κρατικούς φορείς οι οποίοι ελέγχουν το σύνολο ή ουσιαστικό μέρος του κράτους και οι οποίοι, επιπλέον, επιδιώκουν να αναπαραγάγουν τις παραδοσιακές κρατικές λειτουργίες μέσω της δημιουργίας ή της υποστήριξης ενός λειτουργικού συστήματος αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης, βασισμένου στις αρχές του κράτους δικαίου. Η απλή οικονομική και/ή υλική υποστήριξη που παρέχεται από μη κρατικούς φορείς υπολείπεται των ελάχιστων ορίων προστασίας που προβλέπει το άρθρο 7 της οδηγίας για την αναγνώριση.

Δ. Επί του τετάρτου ερωτήματος: η ερμηνεία του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση

85. Το τελευταίο προδικαστικό ερώτημα αφορά την ερμηνεία του άρθρου 11, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αναγνώριση, το οποίο ρυθμίζει την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα, και, ειδικότερα, το ζήτημα εάν η μνεία της «προστασίας που παρέχει η χώρα της ιθαγένειας» στο άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', σημαίνει ότι η έρευνα σχετικά με τη φύση της προστασίας που παρέχει η εν λόγω χώρα, στο πλαίσιο αποφάσεως περί παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, είναι ουσιαστικά πανομοιότυπη με την έρευνα που διενεργείται βάσει του άρθρου 7, όσον αφορά τη χορήγηση του καθεστώτος αυτού.

86. Το άρθρο 11, παράγραφος 1, αφορά τις περιστάσεις υπό τις οποίες ο υπήκοος τρίτης χώρας παύει να είναι πρόσφυγας. Κατά το μέρος που έχει σημασία εν προκειμένω, προβλέπει τα εξής:

«Ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής παύει να είναι πρόσφυγας εάν:

[...]

⁵⁰ Βλ. σκέψη 72, στην οποία το ΕΔΔΑ εκφράζει τις σοβαρές αμφιβολίες του όσον αφορά την αλήθεια των ισχυρισμών της προσφεύγουσας.

ε) δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται την προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένειας[ς], διότι έχουν παύσει να υφίστανται οι συνθήκες που οδήγησαν στην αναγνώριση του ως πρόσφυγα».

87. Στο σημείο αυτό, το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση επαναλαμβάνει σχεδόν κατά γράμμα τη διάταξη του άρθρου 1, Γ, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Γενεύης. Η τελευταία αυτή διάταξη ορίζει επίσης τις προϋποθέσεις για την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα.

«Η παρούσα Σύμβαση παύει εφαρμοζόμενη επί προσώπων εμπιπτόντων εις τας διατάξεις της ως άνω παραγρ. Α εις τας κατωτέρω περιπτώσεις:

[...]

5. εάν δεν δύνανται πλέον να εξακολουθούν αποποιούμενα την υπό της χώρας της υπηκοότητας αυτών παρεχομένην προστασίαν, δεδομένου ότι έχουν παύσει υφιστάμεναι αι προϋποθέσεις συνεπεία των οποίων ανεγνωρίσθησαν.

[...]».

88. Από τη διατύπωση τόσο της Συμβάσεως της Γενεύης όσο και της οδηγίας για την αναγνώριση –η οποία άλλωστε είναι κρίσιμη εν προκειμένω– καθίσταται σαφές ότι τόσο η χορήγηση όσο και η παύση του καθεστώτος πρόσφυγα στρέφονται γύρω από το ζήτημα της αναγκαιότητας. Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο που ο αιτών δικαιούται τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα εφόσον μπορεί να αποδείξει βάσιμο φόβο διώξεως, ισχύει επίσης και το αντίστροφο. Εάν οι συνθήκες που κατέστησαν αναγκαία την παροχή διεθνούς προστασίας και τη χορήγηση του καθεστώτος πρόσφυγα έχουν μεταβληθεί σε βαθμό τέτοιο ώστε να μην είναι πια αναγκαία η παροχή διεθνούς προστασίας, τότε το καθεστώς πρόσφυγα μπορεί καταρχήν να παύσει⁵¹.

89. Όπως ορίζει το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναγνώριση, η μεταβολή των συνθηκών θα πρέπει, βεβαίως, να είναι «ουσιαστικής και μη προσωρινής φύσεως», ενώ –όπως επισημαίνει το παρόν Δικαστήριο στη σκέψη 73 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, *Salahadin Abdulla* κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105)– αυτό θα συμβαίνει μόνον «όταν οι παράγοντες που προκάλεσαν τον φόβο του προσφεύγοντα ότι θα υποστεί δίωξη μπορούν να θεωρηθούν ως μονίμως εξαλειφθέντες». Από όλα τα ανωτέρω συνάγεται ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να προσεγγίζουν το ζήτημα της παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα με τη δέουσα προσοχή, αναγνωρίζοντας –όπου αυτό είναι αναγκαίο– το ευεργέτημα της αμφιβολίας στο πρόσωπο στο οποίο έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα. Εντούτοις, εφόσον ο κίνδυνος διώξεως μπορεί να θεωρηθεί –κατά τη διατύπωση του Δικαστηρίου– «μονίμως εξαλειφθείς», τότε το καθεστώς πρόσφυγα μπορεί να ανακληθεί.

⁵¹ Κατά τη συνοπτική διατύπωση του Court of Appeal for England and Wales (εφετείου Αγγλίας και Ουαλίας), «θα πρέπει απλώς να υπάρχει απαίτηση περί συμμετρίας μεταξύ χορήγησης και παύσης του καθεστώτος πρόσφυγα». Βλ. Secretary of State for the Home Department κατά ΜΑ (Σομαλία), [2018] EWCA Civ 994, [2019] 1 *Weekly Law Reports* 241, σκέψη 47, από τον δικαστή Arden L.J.

90. Το βασικό συμπέρασμα ωστόσο παραμένει το ίδιο: η χορήγηση, αφενός, και η παύση, αφετέρου, της διεθνούς προστασίας είναι κατ' ουσίαν συμμετρικές. Αυτό ακριβώς το συμπέρασμα συνάγεται με σαφήνεια από τις σκέψεις 65 έως 70 της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105), οι οποίες έχουν ως εξής:

«Το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, όπως και το άρθρο 1, Γ, παράγραφος 5, της Συμβάσεως της Γενεύης, προβλέπει την απώλεια του καθεστώτος πρόσφυγα, όταν εκλείψουν οι συνθήκες που οδήγησαν στην αναγνώριση του καθεστώτος αυτού, ήτοι όταν δεν πληρούνται πλέον οι προϋποθέσεις χορηγήσεως καθεστώτος πρόσφυγα.

Ορίζοντας ότι ο υπήκοος “δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται την προστασία που του παρέχει η χώρα της ιθαγένειας, διότι έχουν παύσει να υφίστανται” οι εν λόγω συνθήκες, το ως άνω άρθρο θέτει, σύμφωνα με το ίδιο του το γράμμα, έναν αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της μεταβολής των συνθηκών και του γεγονότος ότι ο ενδιαφερόμενος δεν μπορεί να εμμένει στην άρνησή του και, κατά παρέκταση, να διατηρεί το καθεστώς πρόσφυγα, δεδομένου ότι ο αρχικός του φόβος ότι θα υποστεί διώξεις δεν είναι πλέον προφανώς βάσιμος.

Καθόσον ορίζεται ότι ο υπήκοος “δεν μπορεί πλέον να εξακολουθεί να αρνείται” την προστασία που του παρέχει η χώρα καταγωγής του, *συνεπάγεται ότι η επίμαχη “προστασία” είναι η ίδια με εκείνη που ήταν μέχρι τότε ανύπαρκτη, ήτοι η προστασία έναντι των προβλεπόμενων στην οδηγία πράξεων διώξεως.*

Ως εκ τούτου, οι περιστάσεις που καταδεικνύουν τη δυνατότητα ή μη της χώρας καταγωγής να παράσχει προστασία έναντι πράξεων διώξεως συνιστά καθοριστικό στοιχείο της αξιολογήσεως, η οποία καταλήγει στη χορήγηση ή, κατά συμμετρικό τρόπο, ενδεχομένως στην παύση του καθεστώτος πρόσφυγα.

Κατά συνέπεια, το καθεστώς πρόσφυγα παύει όταν ο ενδιαφερόμενος υπήκοος δεν εκτίθεται προφανώς πλέον, στη χώρα καταγωγής του, σε συνθήκες εκ των οποίων καταδεικνύεται η αδυναμία της χώρας αυτής να του παράσχει προστασία έναντι πράξεων διώξεως εις βάρος του για έναν εκ των πέντε λόγων που απαριθμούνται στο άρθρο 2, στοιχείο γ' της οδηγίας. Η παύση αυτή συνεπάγεται επομένως ότι με τη μεταβολή των συνθηκών εξέλιπαν οι λόγοι που είχαν οδηγήσει στη χορήγηση του καθεστώτος πρόσφυγα.

Προκειμένου να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ο φόβος του πρόσφυγα ότι θα υποστεί δίωξη δεν είναι πλέον βάσιμος, οι αρμόδιες αρχές πρέπει, υπό το πρίσμα του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας, να επαληθεύσουν, λαμβανομένης υπόψη της ατομικής καταστάσεως του πρόσφυγα, ότι ο φορέας ή οι φορείς προστασίας του εν λόγω τρίτου κράτους έλαβαν εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη, ότι επομένως διαθέτουν, μεταξύ άλλων, αποτελεσματικό νομικό σύστημα για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη και ότι ο ενδιαφερόμενος πρόσφυγας θα έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή, σε περίπτωση παύσεως της υπαγωγής του στο καθεστώς πρόσφυγα.»⁵²

91. Επομένως, η φύση της έρευνας της προστασίας που διεξάγεται είναι ουσιαστικά η ίδια και στις δύο περιπτώσεις⁵³. Το καθεστώς πρόσφυγα χορηγείται εφόσον ελλείπει η εν λόγω προστασία και, αντιστοίχως, η ανάγκη αναγνώρισης του καθεστώτος πρόσφυγα παύει εφόσον οι συνθήκες στη

⁵² Σκέψεις 65 έως 70 της αποφάσεως. Η υπογράμμιση δική μου.

⁵³ Κατά το άρθρο 7 και το άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας για την αναγνώριση.

χώρα της ιθαγένειας του αιτούντος έχουν μεταβληθεί κατά τρόπο μόνιμο⁵⁴, σε βαθμό τέτοιο ώστε το επίπεδο προστασίας στη χώρα αυτή να είναι πλέον επαρκές και ο αιτών να έχει πρόσβαση στην εν λόγω προστασία.

VII. Πρόταση

92. Επομένως, προτείνω να δοθούν στα ερωτήματα που υπέβαλε το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) London [εφετείο διοικητικών διαφορών Λονδίνου (τμήμα μεταναστεύσεως και ασύλου), Ηνωμένο Βασίλειο] οι ακόλουθες απαντήσεις:

Η «προστασία της χώρας της ιθαγένειας» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', και του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 2004/83/EK του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους, αναφέρεται πρωτευόντως στην κρατική προστασία που παρέχεται από τη χώρα της ιθαγένειας του αιτούντος. Εντούτοις, από τις διατάξεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/83 συνάγεται κατ' ανάγκη ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, φορείς άλλοι πλην του κράτους, όπως ομάδες ή οργανώσεις, μπορούν να παρέχουν προστασία που θεωρείται ισοδύναμη με την κρατική, στη θέση του κράτους, εφόσον όμως οι εν λόγω μη κρατικοί φορείς ελέγχουν το σύνολο ή ουσιώδες μέρος του κράτους και, επιπλέον, επιδιώκουν να αναπαραγάγουν τις παραδοσιακές κρατικές λειτουργίες μέσω της δημιουργίας ή της υποστήριξης ενός λειτουργικού συστήματος αστυνόμευσης και απονομής δικαιοσύνης, βασισμένου στις αρχές του κράτους δικαίου. Η απλή οικονομική και/ή υλική υποστήριξη που παρέχεται από μη κρατικούς φορείς υπολείπεται των ελάχιστων ορίων προστασίας που προβλέπει το άρθρο 7 της οδηγίας 2004/83.

Προκειμένου να εξακριβωθεί αν ένα πρόσωπο έχει βάσιμο φόβο δώξεως από μη κρατικούς φορείς, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/83, θα πρέπει να συνεκτιμάται η διαθεσιμότητα «προστασίας» –όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας– από φορείς προστασίας. Η ίδια δε εξέταση θα πρέπει να διεξάγεται και όσον αφορά την παύση του καθεστώτος πρόσφυγα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 2004/83.

Η φράση «προστασία που παρέχει η χώρα της ιθαγένειας» στο άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 2004/83 σημαίνει ότι η έρευνα σχετικά με τη φύση της προστασίας που παρέχει η χώρα αυτή, στο πλαίσιο αποφάσεως περί παύσεως του καθεστώτος πρόσφυγα, είναι πανομοιότυπη με την έρευνα που διενεργείται βάσει του άρθρου 7 της εν λόγω οδηγίας. Προκειμένου να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ο φόβος του πρόσφυγα ότι θα υποστεί δίωξη δεν είναι πλέον βάσιμος, οι αρμόδιες αρχές πρέπει, υπό το πρίσμα του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/83, να επαληθεύσουν, λαμβανομένης υπόψη της ατομικής καταστάσεως του πρόσφυγα, ότι ο φορέας ή οι φορείς προστασίας του εν λόγω τρίτου κράτους έλαβαν εύλογα μέτρα για να αποτρέψουν τη δίωξη, ότι επομένως διαθέτουν, μεταξύ άλλων, αποτελεσματικό νομικό σύστημα για τον εντοπισμό, την ποινική δίωξη και τον κολασμό πράξεων που συνιστούν δίωξη και ότι ο ενδιαφερόμενος πρόσφυγας θα έχει πρόσβαση στην προστασία αυτή, σε περίπτωση παύσεως της υπαγωγής του στο καθεστώς πρόσφυγα.

⁵⁴ Στη σκέψη 73 της αποφάσεως της 2ας Μαρτίου 2010, Salahadin Abdulla κ.λπ. (C-175/08, C-176/08, C-178/08 και C-179/08, EU:C:2010:105) το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι «[η] μεταβολή των συνθηκών είναι “ουσιαστικής και μη προσωρινής φύσεως” κατά την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 2, της οδηγίας, όταν οι παράγοντες που προκάλεσαν τον φόβο του προσφεύγοντα ότι θα υποστεί δίωξη μπορούν να θεωρηθούν ως μόνιμως εξαλειφθέντες».